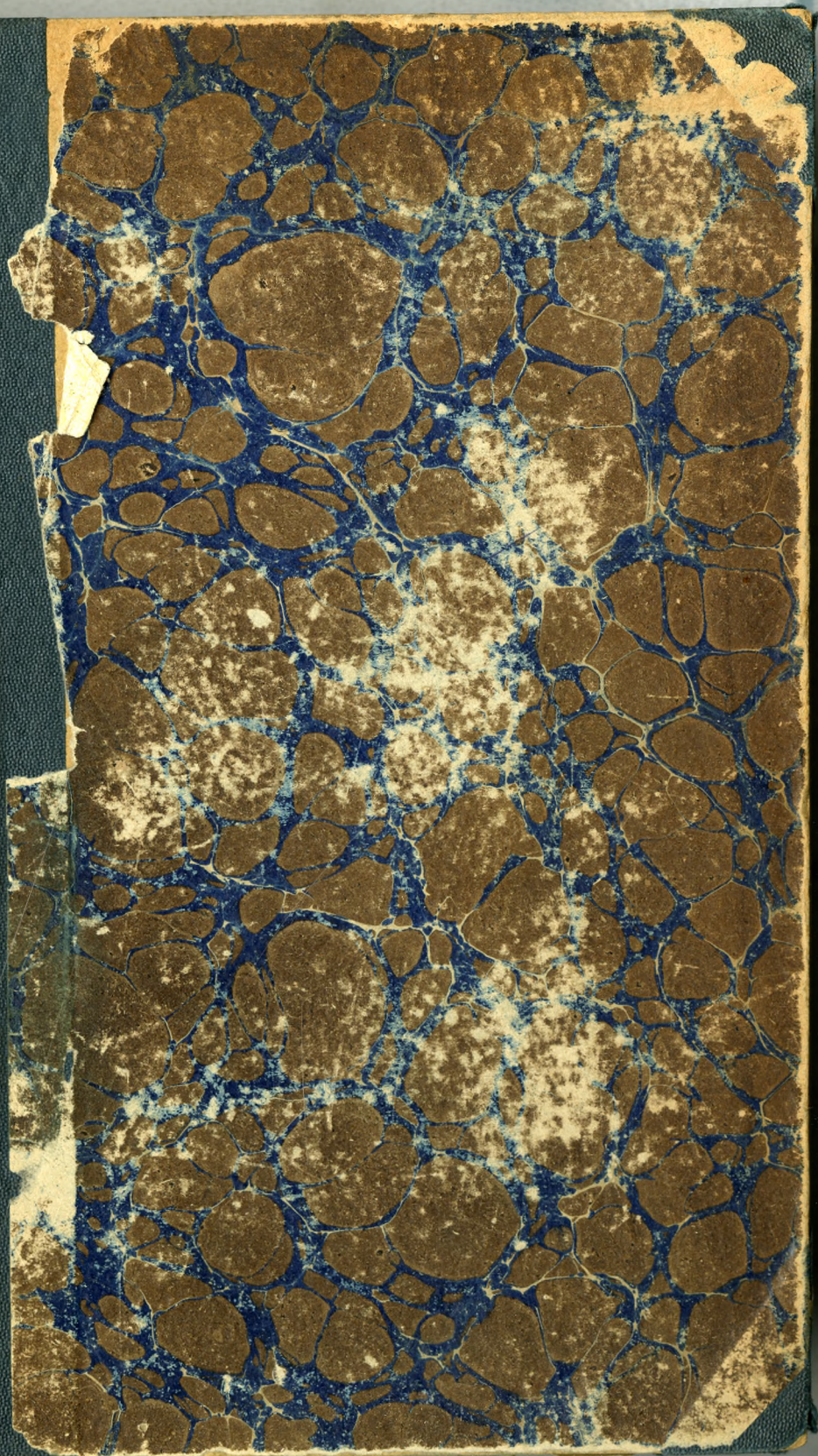

Politikai
röpiratok

155.

*A "Vasárnapi Gyógy"
s. szerkesztésénél*

155

1384

A PÁRBÉR

(LECTICALE)

A KATHOLIKUS EGYHÁZJOGBAN.

(Jogtörténeti Tanulmány).

IRTA

DR. TIMON ÁKOS győri jogtanár.

Ára 50k

Különlenyomat a »MAGYAR IGAZSÁGÜGY« 1882. évi XVII. kötetéből.

11.

BUDAPEST, 1882.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁGGAL

Hold-utca 7. sz.

ZILAHY SÁMUEL
KÖNYVKERESKEDESI
BUDAPESTEN

121

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

1924

1925

1926

1927

1928

1929

1930

1931

1932

1933

1934

1935

1936

1937

1938

1939

1940

1941

1942

1943

1944

1945

1946

1947

1948

1949

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

1994

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

2010

2011

2012

2013

2014

2015

2016

2017

2018

2019

2020

2021

2022

2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

2032

2033

2034

2035

2036

2037

2038

2039

2040

2041

2042

2043

2044

2045

2046

2047

2048

2049

2050

2051

2052

2053

2054

2055

2056

2057

2058

2059

2060

2061

2062

2063

2064

2065

2066

2067

2068

2069

2070

2071

2072

2073

2074

2075

2076

2077

2078

2079

2080

2081

2082

2083

2084

2085

2086

2087

2088

2089

2090

2091

2092

2093

2094

2095

2096

2097

2098

2099

2100

Dr. BALLAGI GÉZA.

A párbér (lecticale) a catholicus egyházjogban.*)

(Jogtörténeti tanulmány.)

Dr. TIMON ÁKOS győri jogtanártól.

Mind érezhetőbbé válik szüksége annak, hogy hazánkban a vallásszabadság ügye s azzal kapcsolatosan az egyes felekezetek egymásközi, valamint ezeknek az államhatalom iránti viszonyai, szerves törvény által szabályoztassanak. Mindkét irányban messze maradtunk a művelt nyugottal szemben. Törvényeink sem az egyik, sem a másik irányban nem kielégítők. a modern államélet igényeinek meg nem felelők. Újabb törvényeink, az 1844: 3. 1848: 20. és 1868: 53. törv.-cikkek felette hiányosak, a jóakaratra csak zsenge kezdeményei gyanánt tekinthetők; a régiebbek pedig nemcsak hiányosak, de elavultak, a kor igényeinek többé meg nem felelők.¹⁾

Nem kívánjuk ez alkalommal mindazon bajokat és visszaéléseket szellőztetni, melyek e törvénynélküliség állapotából fakadnak: úgyis eléggé ismeretesek azok mind a közigazgatás, mind a törvénykezés gyakorlati emberei előtt. Mi itt csak jelezni akarjuk azt, mint genesisét azon sérelemnek, mely legújabbban közéletünk terén a párbér (lectica) vagy helyesebben egyházközségi (parochialis) adó kérdése címén felmerült.

E kérdésnek acuttá válását — mint köztudomású — a vallás- és közoktatásügyi ministerium több rendbeli újabb határozata ²⁾ idézte elő, melyekben kimondatik, hogy a kath. visitatio canonicá-ban megállapított „lelkészi illetmény“ bizonyos esetekben dologi teher, s mint ilyen, a volt jobbágyi birtok bármily vallású tulajdonosa által fizetendő.

A kérdés ezen formájában egyházközi sérelemként jelentkezik. A ministeri határozatok szerint az ingatlanok egy része lekötöttnek,

*) Ezen értekezésünket nem sokára egy másik fogja követni ily cím alatt: A párbér a magyar államjogban.

¹⁾ Az állam és egyház közti viszony rendezésére kiküldött országgyűlési bizottság 1875. ápril 26-án betérjesztett jelentése a kérdéseknek nem megoldását, hanem elodázását javasolta.

²⁾ Lásd: Vallás és közoktatásügyi ministerium 1878: 224. sz., 1880: 9,259 és 11,672. sz., 1881: 5,096, 5,933 és 27,285. sz. stb. rendeleteit.

állandó teherrel megróttnak tekintetik a kath. egyház, tehát egy felekezetet javára, mit a hasonló kedvezményben nem részesülő többi hitfelekezetek a paritas szempontjából sérelmesnek tekintenek.

Van azonban a kérdésnek egy másik oldala is, mely nem képezte ugyan vita tárgyát a napilapok hasábjain, de azért nem kevésbé fontos és érdekes, az t. i., vajjon valamely teleknek a plébánia kötelékébe nem tartozó kath. tulajdonosa tartozik-e a dologi jellegűnek vett párbért fizetni vagy sem? ³⁾

E különbségtétel az első pillanatra talán sokak előtt megütközést fog szülni, mert hiszen — fogják mondani — ha a teher dologi, önmagától értetődik, hogy azt mind a katolikus, mind a nem-katolikus tulajdonos tartozik viselni. De ez csak onnan ered, mert a párbér-szolgáltatás jogi természete, jogilag kötelező alapja iránt, mindenütt téves nézetekkel találkozunk. Sokan, mert dologi teherről van szó, a magánjog szerint értelmezik e fogalmat. szolgalmról s más efféléiről beszélnek; pedig a párbér nem magánjogi, hanem közjogi czímen nyugvó kötelezettség, közkötelezettség, adó, úgy az egyházjog, mint a világi jog szempontjából. A párbér kötelező alapját nem valamely magánjogi szerződés, hanem valamely hatóságilag jóváhagyott actus vagy hatósági megállapítás, szóval közhatósági tény képezi, s épen azért közigazgatási úton végrehajtható, a végrehajtáshoz bírói ítélet elvileg nem kívántatik.⁴⁾

A fentebb adott különbség, mint majus és minus áll egymással szemközt, vagy, hogy világosan szóljunk: a párbér bizonyos esetekben lehet dologi teher a katolikus egyházjog szempontjából, midőn csak a katolikus tulajdonos tartozik azt viselni tekintet nélkül arra, vajjon az illető hitközségnek tagja-e vagy sem; de lehet dologi teher a világi, az állami jog szempontjából, midőn annak szolgáltatása bármely vallás hívére nézve kötelező.

Két lényegesen különböző kérdéssel állunk tehát szemközt. Az első az: dologi jellegű köztehernek tekintendő-e a párbér a katolikus egyház kebelén belül, az államilag elismert kath. egyházjog szerint; a második az: dologi jellegű köztehernek tekintendő-e a világi jog szerint a régibb onus inhaeret fundo theoriája szerint?

Mi e kérdések nagy fontosságához és messze visszanyúló történelmi basisához képest külön-külön fogunk azokra megfelelni, és a jelen alkalommal csak az egyik kérdést teszszük fejtegetésünk tárgyává.

³⁾ A legfőbb ítélőszék egyik legújabb döntvényében e kérdésre igeniő választ adott 1881. május 3-án 12,763. sz. a.

⁴⁾ Erről majd később tüzetesebben. A párbér kérdésének ezen oldalát helyesen fejtegeti Sztchlo Kornél, Jogt. közl. 1881. 48. sz.

I

A párbér fejlődése és jelen állása a közönséges egyházjog szerint.

A közönséges egyházjog három nemét ismeri azon szolgáltatásnak, mely a hívek részéről a lelkész ellátása céljából teljesítendő, úgymint: *a) primitiae, b) decimae, c) oblationes.*⁵⁾

A hazai nyelvünkön párbérnek nevezett szolgáltatás az oblatiók sorába tartozik, történelmileg az oblatiókból fejlődött ki, miért is bennünket csak az oblatiók története érdekel közelebbről.

A kereszténység kezdetén az egyház jövedelmének egyedüli forrását a hívek ajándékozásai (oblationes) képezték.⁶⁾ Dús jövedelmi forrás volt ez, mert a kereszténység magasztos erkölcsi tanainak egyik alaptétele, hogy kiki javainak feleslegét embertársaival megossza. A hívek ajándékaiból nyerték ellátásukat a vallási élet vezetői, a papok is. Erre való igényüket már a szentírás megállapítja,⁷⁾ a nélkül azonban, hogy e célból a hívekre quantitativ megszabott kötelezettséget róna. A tized és a primitiae, mint kötelező szolgáltatások, az új szövetségben nem említetnek, de az ó-szövetség alapján⁸⁾ csakhamar meghonosodtak, és mint isteni jogon gyökeredző szolgáltatás követeltetnek.⁹⁾

Ennek daczára az oblatiók, mint önkénytes szolgáltatások, továbbra is fentartják magukat, sőt a szent atyák az ó-szövetségi határozott parancsokkal szemben ismételve hangsúlyozzák, hogy az új-szövetségben az Istennek s általa a papoknak és szegényeknek tett szolgáltatások belső becse, nagyobb értéke azon szabadságban rejlik, melyet Krisztus e tekintetben a híveknek biztosított, s hogy

⁵⁾ Reiffenstuel: *Jus universum canonicum* III. k., 434. l. Tit. XXX. de decimis, primitiis et oblationibus. Ratio ordinis: *Inter jura parochialia unum ex precipuis est ius percipiendi decimas primitias et oblationes: Quapropter ordine non incongruo post titulum de parochiis praesens subjungitur.*

⁶⁾ Pachmann, *Kirchenrecht* III. k., 55. l.

⁷⁾ Lukács X. 7: Méltó a munkás az ő jutalmára. — Máté X. 10. Pál: I. Corinth. IX. 7—14: Ekképen rendelte az ur is azoknak, kik az evangéliumot prédikálják, hogy az evangéliumból éljenek. — I. Timothéus V. 17—18.

⁸⁾ Tizedről: Mózes I. 28. r. 22, II. 22. r. 29, III. 27. r. 30—33, IV. 18. r. 21 és 24. Primitiae: Mózes IV. 18. r. 12—13, 15—17.

⁹⁾ A tized és primitiae mint kötelező szolgáltatás legelőször a constitutiones apostolicae-ben és a szent Atyáknál (Irenaeus, Origenes stb.) említetnek. Innen a későbbi kanonisták vitája a felett, vajjon a tized csak materialiter avagy formaliter is az isteni jogban gyökeredzik-e. Lásd: Reiffenstuel: *Jus canonicum* III. 435—436. l.

Isten előtt tulajdonkép csak azon szolgáltatás bír értékkel, mely szabadon, önkénytelen történik.¹⁰⁾

Ezen tanok, valamint egyáltalán a hivek mély vallásos buzgalma következtében szokássá lön, hogy a hivek, a tized és primitiae szolgáltatása mellett is, valahányszor templomba mentek, tehetségkhöz mért ajándékokat vittek magukkal.¹¹⁾ Ez ajándékok (oblationes) egy része áldozati borul és kenyérről szolgált, a többi pedig a papok és szegények között osztatott ki a püspök által.

Innen ered az oblatiók szoros összefüggése az áldozással, de innen ered az oblatiók első osztályozása is.¹²⁾ Mig az áldozásnál anyagul használandó oblatiók (kenyér és bor) az oltárra tételnek, addig a többiek hova-tovább az egyház kincstárában vagy a püspök lakásán helyeztetnek el.¹³⁾ Ezen különbség azonban nemsokára megszűnik és pedig az egy szín alatti áldozás behozatala folytán, a mely időtől kezdve az áldozásnál használt kenyér már nem a hivek oblatióiból vétetik, hanem e célra külön készítettik a papok részéről.¹⁴⁾

Az oblatiók egyik különös célja ez által elenyészik ugyan, de nem enyészik el azan szokás, hogy a hivek misére menés alkalmával, de különösen a nagyobb ünnepeken előirt áldozásnál¹⁵⁾ a papok és szegények részére offeráljanak; sőt ellenkezőleg, e szokás mind hatalmasabb gyökeret ver s mind állandóbb jövedelmi forrásává válik az egyháznak. Az oblatiók gyakorlatára s tárgyuk sokszerűségére nézve érdekes tanúságot tesz már Gregorius Turonensis, a frankok történetirója.¹⁶⁾ A későbbi időben pedig a hivek ezen

¹⁰⁾ Ireneus: Non genus oblationum reprobatum est; oblationes enim et illic; oblationes autem et hic, sacrificia et in Ecclesia: sed species immutata est tantum, quippe cum jam non a servis sed a liberis offeratur uti et per oblationes ostendatur indicium libertatis. Thomassini, Vetus et nova ecclesiae disciplina III. 9. l. és kv.

¹¹⁾ Thomassini, Vetus et nova ecclesiae disciplina III. 7. l. Sed praeter has extraordinarias collectas erant et ordinarie et certae, ubi quisque mense quolibet aut quolibet etiam dominico die in gazophylacium ecclesiae publicum mittebat etc.

¹²⁾ Canones apostolicae can. 3, 4, 5.

¹³⁾ Thomassini: Vetus et nova ecclesiae disciplina III. 40. l. Ex canone Concilii Carthaginensis IV. observare datur, duplicis generis oblationes fuisse alias ad altare, alias in sacrario, in garophylacio. Ad altare non offerebatur nisi panis et vinum etc.

¹⁴⁾ Thomassini III. 45. l.

¹⁵⁾ Synodus Strigoniensis nationalis ann. 1114. cap. 4.

¹⁶⁾ Gloria confessionis c. 2. Certo tempore multitudo rusticorum quasi libamina lacui illi exhibens linteamenta proiciebat, ac pannos, qui ad usum vestimenti virilis praebentur, nonnulli lanae vellera, plurimi etiam formas casei, ac cereae vel panis diversaeque species, unusquisque iuxta vires suas, quae dinumerare perlongum puto etc.

ajándékozási buzgalmát sokan a világiak közül is hasznukra kívánják fordítani, templomot építenek csak azért, hogy az ott begyűlt oblatiókban részesüljenek. Az egyház azonban kezdettől fogva tiltakozik ezen corumpált szokás ellen, s megtiltja a püspököknek, hogy az e célra épült templomokat felszenteljék.¹⁷⁾

A rendes áldozási oblatiókon¹⁸⁾ kívül, kezdettől fogva találunk más oblatiókra is. Így szintén még az egyház öskorára vezethető vissza azon szokás, hogy a hivek mindannyiszor offeráljanak valamit, valahányszor valamely egyházi cselekményben, valamely kegyserben részesülnek. Különösen szokásos volt ez az egyház kebelébe lépés (keresztelés) és az egyházi rendbe lépés (ordinatio) alkalmával, nemsokára aztán a többi szentségek felvételénél is, valamint a rokonok részéről temetkezéskor.¹⁹⁾ Az oblatiók harmadik csoportjaként jelentkeznek végül azon rendkívüli oblatiók, melyek fejedelmek úgy mint magánosok részéről saját maguk vagy rokonaik örök üdvének biztosítása²⁰⁾ vagy egyáltalán vallásos érzelmük tanusítása végett tétettek. Ez utóbbi oblatiók által tett szert az egyház nagy vagyonra, különösen nagy terjedelmű földbirtokokra; de ezen oblatiók tárgyunkat épenséggel nem érintik.

Mіндеzen eddig elősorolt oblatiók, valamint a primitiae és tizedből befolyó jövedelmek, a püspök kezébe gyűltek össze. A püspök teljesen szabadon rendelkezett azok felett,²¹⁾ megtartott magának annyit, a mennyire szüksége volt, a többit pedig az egyházi szükségletek fedezésére, a clerus fentartására és a szegények gyámolítására fordítá. Később aztán, midőn a clerus elszaporodik s vagyoni önállóságra tör, a szabad felosztás helyébe az egyenlő négyes osztály lép: egy rész illeti a püspököt, a második a clerust, a harmadik az egyházat a dologi kiadások fedezésére és a negyedik a szegényeket.²²⁾ Ezt követi nemsokára a 6-ik századtól kezdve a

¹⁷⁾ Concilium Braccarense II. can. 6 Siquis basilicam non devotione fidei sed pro quaestu cupiditatis aedificat, ut quidquid ibidem de oblatione peputi colligitur medium cum clericis dividat, is quod basilicam in terra sua quaestus causa condiderit etc.

¹⁸⁾ A rendes áldozási oblatiókkal függ össze a mise-alapítványok keletkezése és fejlődési története, de ennek fejtegetésére ki nem terjeszkehdhetünk. Lásd ezt igen tüzetesen Thomassini III. 257—273. 1.

¹⁹⁾ Thomassini III. 180—253. 1. De Simonia.

²⁰⁾ Ide vonatkoznak azon felette nagy számmal ránk maradt okmányok, melyek a „pro remedio animae meae, patris mei, fratris mei antecessorum meorum stb. céljából tett donatiókra vonatkoznak. Lásd a legrégiebbeket: Pardessus, Diplomata, chartae, epistolae ad res gallo-francicas spectantia Paris 1843.

²¹⁾ Cap. 5. C. X. qu. 1. és cap. 22, 23 C. XII. qu. 1.

²²⁾ Decretum Gratiani cap. 20. C. XII. qu. 2. Synodus Strigoniensis 1114 cap. 12

parochialis rendszer kifejlődése.²³⁾ A püspöki székhelyeken kívül külön vidéki egyházak, parochiák keletkeznek, az egyházi javak felosztása kezdetét veszi, külön jövedelemmel ellátott beneficiumok alakíttatnak. A parochiában fekvő kisebb ingatlanok, valamint a helybeli tized és primitiae a parochusnak engedtetnek át.²⁴⁾

Ezen fejlődési processus korában, mely körülbelül a 10-ik században tekinthető befejezettnek, a lelkészi jövedelem forrásait — a földbirtoktól, valamint a mise- és egyéb alapítványoktól eltekintve — a tized és az oblatiók képezik.²⁵⁾ A primitiae a nyugoti egyházban mindinkább elenyésző jövedelmi forrás, s mint quantitative meg nem határozott szolgáltatás mindinkább beolvad az oblatiókba.

Daczára azonban, hogy az egyházi vagyon felosztása után, a parochialis rendszer kifejlődésével, a helybeli tized a lelkészt illette;²⁶⁾ daczára, hogy azt a pápai határozatok és a particularis zsinatok egyként hangoztatják és a püspököknek csak egy negyed részre adnak igényt:²⁷⁾ mindazáltal a tized lassanként csak nem teljesen elvonatik a plébániai jövedelmek köréből. A püspökök szabad javadalom-alapítási és adományozási joguknál fogva a tizedet káptalanoknak, szerzeteknek és más egyházi intézeteknek adományozzák vagy maguknak tartják fenn.²⁸⁾ Lassanként megfordul a koczka. A lelkészek a tized egy negyed részére, majd később a negyed negyedére, azaz $\frac{1}{16}$ részre szoríttatnak.²⁹⁾ Hazánkban is ugyanezen fejleményt látjuk, míg szent László decretuma³⁰⁾ és az 1114-ki esztergomi zsinat³¹⁾ szerint, a tized $\frac{1}{4}$ része illeti a lelkészt, addig már IV. Béla 1255-ben³²⁾ akként intézi el az archidiakonok és lelkészek között felmerült vitát, hogy ez utóbbiaknak mindenféle tizedből $\frac{1}{16}$ részt rendel.³³⁾ A negyedik lateráni közzszinaton már panasz emeltetett e miatt, de a lelkészek jogos igénye nem nyert gyökeres orvoslást, a püspökök nem köteleztettek, hogy a tizedet a plébánosok javára restituálják, hanem

²³⁾ Lásd ez tüzetesebben: Hinschius, Kirchenrecht II. 262. l. és kr

²⁴⁾ Thomassini: III. 327. l. kv.

²⁵⁾ Az oblatiókra nézve: Concilium Arelian. a. 511. — cap. 7. C. X. qu. 1.

²⁶⁾ Cap. 42—46. C. XVI. qu. 1. Reiffenstuel III 446. l.

²⁷⁾ Thomassini III. 328. l.

²⁸⁾ De decimis X. III. 30. — Thomassini III. 10—30. l. és 328. l.

²⁹⁾ Thomassini III. 329. l.

³⁰⁾ I. cap. 33.

³¹⁾ cap. 62. — Péterfy Sacra concilia 62 l.

³²⁾ Fejér C. D. IV. 1. 290. l.

³³⁾ A későbbi királyi decretumok majd quartáról, majd octaváról, majd sedecimáról beszélnek, de hovatovább csak a sedecima engedtetik át a lelkészeknek. Lásd: 1498 : 50, 1504 : 13, 1546 : 55, 1557 : 12. 1723 : 71 és különösen az 1802. generalis conscriptiót.

csak az lett szívükre kötve, hogy a plébánosok illő ellátásáról (portio sufficiens) gondoskodjanak.³⁴⁾

Ezen fejlemény következtében a lelkészek mindinkább a hivek önkénytes szolgáltatásaira, az oblatiókra, lettek utalva. Ezen jövedelmi forrásnak nem lévén még biztos jogi basisa, nem volt oly könnyen elvonható, mint a tized, és már korán azon jogelv emelkedett érvényre, hogy a püspök az oblatiók negyedére is csak vég-szükség esetén, egyéb jövedelmi forrás nemlétében, tarthat igényt.³⁵⁾

Egyrészt a tized elvonása a lelkészi jövedelem köréből, másrészt a hivek ajándékozási buzgalmának csökkenése természetesen maga után vonja, hogy a szokásos áldozási és kegyser-oblatiók kötelezőkké lesznek, elvesztik ajándékozási jellegüket, megszűnnek oblatiók lenni az eddigi értelemben és a jog utján érvényesíthető szolgáltatásokká, praestatiókká válnak. Ennek első nyomait a 11-ik század folyamán találjuk. Két római concilium mondja ki először, hogy a szokásos oblatiók épen úgy kötelezők mint a tized; hogy a szokásos oblatiókat épen úgy mint a tizedet, kényszer után lehet realizálni.³⁶⁾ E határozatokat követi később, különösen a 13–16-ik századokban számos particularis zsinati végzemény,³⁷⁾ melyekből világosan látjuk, hogy e századok folyamán az oblatiók az egész nyugati kereszténység kebelében kötelező szolgáltatásokká tételnek. A püspökök a IV. lateráni zsinat rendelkezésének megfelelőleg, biztosítani törekszenek a lelkészek ellátását s alapul erre a hivek szokásos oblatióit veszik, a szokásos oblatiók teljesítését elrendelik.³⁸⁾ Sőt mi több, ugyan e célból itt-ott még a zsidók is oblatióra szoríttatnak.³⁹⁾

³⁴⁾ Concilium Lateranense IV. can. 22: Non obtinent nisi quartam quartae, id est sextam decimam decimarum etc. . . . Statuimus, ut consuetudine qualibet episcopi vel patroni vel cuiuscunque alterius non obstante portio presbyteris sufficiens assignetur.

³⁵⁾ Concil. Parisiense ann. 829 can. 31. Lásd még Richard-Dalmaso: Analysis conciliorum III. 141. i. Portio congrua.

³⁶⁾ An. 1059. can. 5: Ut decimae et primitiae seu oblationes vivorum et mortuorum ecclesiis dei fideliter reddantur a laicis et ut in dispositione episcoporum sint. Quas qui reuerint, sanctae ecclesiae communione separentur. An. 1078. can. 12: ut omnis christianus procuret ad missarum solennia aliquid deo offerre et ducat ad memoriam, quod deus per Moisen didit: non apparebis in conspectu meo vacuus etc.

³⁷⁾ Synodus Worcesterensis an. 1240. Concil. Londinense an. 1263. Synodus Excestrensis 1287. Concil. Burdigalense an. 1255. Synodus Cices-trensis an. 1292. Concil. ad castrum Guntherii an. 1336. Concil. Coloniense an. 1536. és 1549. Con. Moguntinum an. 1549. Con. Mediolanense an. 1565. stb.

³⁸⁾ Thomassini III 50. i. Constitutiones alias episcopi cuiusdam Angliae an. 1256. quotannis iubebant a fidelibus omnibus oblationes solvi ex debito.

³⁹⁾ 1232-ben Raimund toulouse-i gróf és a pápa követe között egyezés jött létre, hogy a zsidók évenként 5 denárt fizessenek a parochialis

Nagyon hiányosak ugyan e rendelkezések, de az eredmény tisztán áll előttünk. Az egykori áldozási oblatiók, melyek lassanként bizonyos nagy ünnepekhez fűződnek, évenként visszatérő egyházi szolgáltatássá, szóval egyházközségi adóvá válnak (*proventus lecticalis*); a kegyeser-oblatiók pedig bizonyos egyházi cselekvényekért járó egyházi illetékekké (*proventus stolaris*). Továbbá látjuk azt is, hogy a szolgáltatások basisát a szokás (*laudabilis consuetudo*) képezi ugyan de a cél, a mely végett a *laudabilis consuetudo* kötelezővé vált, a lelkészek ellátása.⁴⁰⁾ Az egyházközség (*parochia*) felnőtt tagjai, azok, kik már az egyházi élet tevékeny részesei, kötelezvék évenként bizonyos vagyoni értékű szolgáltatással járulni a lelkész ellátásához, de ezen felül a lelkész jogositva van bizonyos egyházi cselekvényekért (keresztelés, esketés, nők avatása stb.) díjat követelni.

Az általános jellegű egyházi szolgáltatás, az egyházközségi adó (párbé) behozatala nem okozhatott nagyobb nehézséget: könnyű volt arra alapot találni a szentírásban, mely úgylis csak általánosan szól a papok ellátásáról; könnyű volt azt az egyház isteni eredetű intézményeivel kapcsolatba hozni.⁴¹⁾ Nagyobb nehézséget okozott azonban az egyházi illetékek (*stola*-díjak) jogi megállapítása, mert a szent cselekvényeknek vagyoni értékért teljesítése simoniát képezett, oly egyházi büntettet, melynek kiirtása ellen az egyház az egész középkoron át hiába küzdött. Ezen felfogásnak megfelelőleg ismét és ismét megtiltatik, úgy a *particularis*, mint a közönséges zsinatokon, hogy a papi rend tagjai bármely egyházi cselekvényért díjat követeljenek.⁴²⁾ A szükség hatalma azonban ezen irányban is győzött. Már a 10-ik és még inkább a 13-ik századtól kezdve, mind jobban hangsúlyoztatik, hogy a *laudabilis consuetudo* ezen irányban is fentartandó. És a végeredmény az lett, hogy a lelkésznek nem szabad ugyan a vallási cselekvényért díjat kikötni, annak teljesítését

egyháznak: *Statuimus etiam ut judei singulis annis in festo dominicae resurrectionis quinque denarios per singulas familias pro oblationibus ecclesiae parochiali persolvant.* Thomassini III. 49. l. Efféle szolgáltatás itt ott még jelenleg is létezik vagy legalább követeltetik a kath. lelkészek részéről. Lásd: Archiv f. kath. Kirchenrecht V. k. 313. l.

⁴⁰⁾ *Can. Coloniense an. 1536: Laudabilem tamen consuetudinem in civitate nostra coloniensi erga sanctam Ecclesiam, pia devotione fidelium introductam, per nostras synodales constitutiones nolumus immutare, donec ipsis parochis intra eandem civitatem de sufficienti victu fuerit provisum.*

⁴¹⁾ Főttétel: *Et dignus est laborarius mercede sua* Lukács X: 7. és Szt. Pál I-ső Corinth IX: 14.

⁴²⁾ Thomassini III. 258—260 l.

a díj lefizetésétől függővé tenni, de a *laudabilis consuetudo* alapján megállapított szolgáltatást követelheti.⁴³⁾

Az oblatiok fejlődésének zárkövét a tridenti zsinat határozatai képezik. A tridenti zsinat a még mindig mutatkozó visszaélésekkel szemben,⁴⁴⁾ számszeresen megállapítja a lelkészi *congruat*. Száz arany forint azon minimum, melynek tehermentes élvezetére minden lelkész igényt tarthat.⁴⁵⁾ Meghagyja továbbá a püspököknek, hogy lelkészeik illő ellátásáról gondoskodjanak. Első sorban ismét a tized és a *primitiae* jelöltetik meg a lelkészi jövedelem forrásaiul, és a hivek oblatiói csak kisegítő forrásként érintetnek; de minthogy a tized, mint fentebb kifejtettük, már csaknem teljesen megszűnt lelkészi jövedelem lenni, a határozat súlypontja tényleg az oblatiokra esik.⁴⁶⁾

A tridenti zsinat határozatai szerint kizárólag a püspök van jogosítva a hivek kontributióját a helyi viszonyok, illetve a fennálló *laudabilis consuetudo* figyelembe vételével megszabni. Az archidiaconok által eszközölt egyházi látogatások (*visitatio canonica*) alkalomával a látogatásról felvett jegyzőkönyvben feljegyeztetnek azon szolgáltatások, melyeknek teljesítésére a hivek évenként általán vagy alkalmasszerűleg bizonyos vallási cselekvényért a *laudabilis consuetudo* avagy később egyezség alapján kötelezve vannak. A *canonica visitatio* aztán a szolgáltatások érvényesítésénél irányadó. Ha *vita* támadna a szolgáltatás kötelező alapja vagy mennyisége iránt, az eldöntés a püspököt illeti. A tridenti zsinat szerint a püspök joga és kötelessége felügyelni arra, hogy egyrészt a hivek a lelkész birvágányából eredhető szabályellenes követelésekkel ne terheltesse, másrészt a megállapított szolgáltatások teljesíttessenek.⁴⁷⁾

Franciaország azonban a tridenti zsinat rendelkezéseit határozottan visszautasítja, a *congrua* megszabását, valamint a hivek *con-*

⁴³⁾ Concil. Lateranense IV. an. 1215 can. 42: *Statuenses, ut libera conferantur ecclesiastica sacramenta, sed per episcopum loci veritate cognita compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare.*

⁴⁴⁾ Concil. Trident. Sess. VII. cap. 5 de reform.

⁴⁵⁾ Concil. Trident. Sess. XXIV. cap. 13. de reform. *Cathedrales ecclesiae quarum reditus ducatorum mille, et parochiales, quae summam ducatorum centum secundum verum annum valorem non excedunt, nullis pensionibus aut reservationibus fructuum graventur.*

⁴⁶⁾ Concil. Trident. Sess. XXIV. cap. 13 de reform. *In parochialibus autem ecclesiis quarum fructus admodum exigui sunt, ut debitis nequeant oneribus satisfacere, curabit episcopus ut primitiarum vel decimarum assignatione, aut per parochianorum symbola et collectas ratione tantum redigatur, quod pro rectoris ac parochiae necessitate decenter sufficiat.*

⁴⁷⁾ Concil. Trident. Sess. 22 decretum de observandis in celebratione missae.

tributiojának (kötelező oblatiok) megállapítását a világi hatalom körébe tartozónak nyilvánítá. Már IX. Károly 1571-ben adott ki egy rendeletet, mely a lelkészek jövedelmeit szabályozza és a congruát 120 librában állapítja meg. Ezt követte időnkint több más rendelet egész az egyházi szerves törvényekig.⁴⁸⁾

A continens többi államaiban nyíltan vagy hallgatag a tridenti zsinat határozatai emelkedtek érvényre, így különösen hazánkban is.

A jelenleg uralkodó tan egybehangzóan elismeri, hogy az oblatiokra nézve általános isteni jogon gyökeredző kötelezettség nem létezik; hogy az oblatiok, mint egyházközségi adók és stola-illetékek, nem gyökeredzenek az isteni jogban, s így csak különös kötelezettségi alapjuk van.⁴⁹⁾ Ugyancsak e tan a történelmi jogban két különös kötelezettségi alapot különböztet meg: a szokást, és a lelkészek ellátásának szükségét. Bizonyos meghatározott oblatiok kötelezővé válhatnak szokás útján vagy elrendelhetők a püspökök által a lelkészi congrua kiegyezésére céljából.⁵⁰⁾ Szerintünk ez utóbbi tétel nem helyes, a történelmi valóságnak meg nem felel; mert, miként láttuk, úgy az áldozási, mint a kegyeszer-féle szokásos oblatiok csak a lelkész ellátása céljából lettek kötelezőkké. Az oblatioknak tehát csak egy kötelezettségi alapjuk van, a lelkész ellátásának szüksége; a szokás önmagában ettől független alapot nem ad. Az uralkodó tan maga is kénytelen beismerni, hogy az oblatio, mint szabad akaratú cselekvény, melyre általános kötelezettség nem létezik, csak úgy válhatik kötelező szokássá, ha feltételezhető, hogy a megmegújuló oblatio-kötelezettség vallási szándékkal történt.⁵¹⁾ Ámde a források szerint e szándék csak akkor és annyian tekintetik feltételezettnek, a mennyiben az oblatio a lelkész ellátására, a folyton teljesített lelki működés jutalmazására szolgál; az oblatiok egyéb céljai kötelezettségi szándékot meg nem állapítanak.⁵²⁾ Világosan mutatkozik ez a tridenti zsinat érintett határozataiban, valamint az előtte és utána tartott particularis zsinatokéban. A laudabilis consuetudo csak az általunk adott megszorítás mellett, csak bizonyos cél — a lelkészi ellátás — szempontjából szül kötelezettséget. Az oblatiok csak azon szt. írási tétel alapján váltak

⁴⁸⁾ Richard-Dalmaso: *Analysis conciliorum* III. 141. l. *Portio congrua*. Bouix: *Tractatus de parcho* 482. és 619. l. kv.

⁴⁹⁾ Már Barbosa, *De officio et potestate parochi* cap. 24 n. 9: *Secure tenendum est, oblationem non deberi ex praecepto, cum id in sacris canonibus nusquam appareat.*

⁵⁰⁾ Reiffenstuel, III. 456. l. Bouix: *Tractatus de parcho* 480. l.

⁵¹⁾ Reiffenstuel, *Jus canonicum universum* III. 457. l.

⁵²⁾ Így a kötelező oblatioknál már az oblatiok másik főcélja, a szegények ellátása, elesik.

praestatiokká: Et dignus est operarius mercede sua, és nem az ó-szövetség azon tétele folytán: non apparebis in conspectu meo vacuus, mely az új szövetségben recipiálva nem lett.⁵³⁾

II.

A párbér fejlődése a magyar particularis egyházjogban az 1802-iki generalis conscriptióig.

A magyar particularis egyház. valamint egyéb egyházi intézmények tekintetében úgy a párbérré nézve is a községgyházzal azonos fejlődési menetet tanúsít. A hívek oblatióiról s az oblatióra irányuló kötelezettségről már korán tétetik említés,⁵⁴⁾ valamint ismételve megújítatik azon rendelkezés, hogy a szentségek kiszolgáltatása díjkikötés nélkül történjék.⁵⁵⁾

A párbér nálunk is, úgy mint az összegyeházban, hosszú időközön át az oblatiók stadiumán marad. A laudabilis consuetudo képezi annak egyedüli alapját, egyedül ez szabja meg a szolgáltatás mértékét és alanyát. Az egyház nagy tekintélye, valamint a hívek buzgósága és a viszonyok egyszerűsége szilárdabb jogi bázist, határozottabb rendezést nem igényelt. A nép együtt él és érez papjával, szívesen megosztja vele a mi je van, kényszereszközökre nincs szükség, és a felekezeti séz nem zavarja még e jó viszonyt. Csak ekként fejthető meg, hogy a hívek egyházközségi szolgáltatásai évszázadokon át sem az egyházi, sem a világi hatalom rendelkezésének tárgyát nem képezik. A hazánkban tartott nemzeti, tartományi és püspöki zsinatok ránk maradt emlékeiben gyakran találunk ugyan intézkedéseket az archidiaconok egyházi látogatásáról⁵⁶⁾ (visitatio canonica) és a tized szigorú behajtásáról,⁵⁷⁾ de a párbér kérdése mindannyiszor érintetlen marad. Különösen meglepő, hogy még a 17-ik század folyamán tartott zsinatok sem foglalkoznak e kérdéssel, nem kísérlék

⁵³⁾ Lásd Barbosa fentebb idézett tételét.

⁵⁴⁾ Szt. László Decretum I. cap. 11. Si vero illae remetae fuerint et ad ecclesiam suam parochialem villani venire non potuerint, unus tamen ex eis nomine omnium baculo veniat et tres panes et candelam ad altare offerat.

⁵⁵⁾ Lásd pl. Constitutiones synodales ecclesiae Nitriensis 1494 cap. XIII. De Simonia vitanda et parochis in peccato existentibus. — Péterfy: Sacra Concilia I. 282. l. és Syn. Tyrnavien dioecetano-provincialis a. 1560. cap. XXIV. — Péterfy II. 110. l.

⁵⁶⁾ Péterfy II. 215. l. Syn. Tyrnavien. provincialis an. 1611. cap. 5. II. 257. l. Syn. Tyrnav. dioecetana an. 1629. cap. 4. stb.

⁵⁷⁾ Péterfy I. 62 Syn. Strig. Nationalis an. 1114. cap. 62. I. 283. l. Syn. Nitrien. dioec. an. 1494. cap. 15. II. 115. l. Syn. Tyrnav. provincialis an. 1560. cap. 18. stb. A királyi decretumok idevágó számos rendelkezéseit lásd Kovachich, Codex iuris decr. eccles. Hungaricae II. cap. 15. De Decimis eccl.

meg a párbérügy szabályozását, szilárdabb alapokra fektetését; pedig ezen időben már a párbérszolgáltatások terén zavarok állottak be, mert a reformatio erőteljes gyökeret vert hazánkban.

Az 1647-ki országgyűlés intézkedik a párbérügyben legelőször, de ez intézkedés csak a felekezeti ség szempontjából történt s így az ügy állásáról a katolikus egyház kebelén belül nem nyújt felvilágosítást. A Nagyszombatban tartott 1658-iki püspökmegyei zsinaton Lippay esztergomi érsek nagy panaszszal emliti propositionban az 1647-iki országgyűlés határozatait s a többek között a párbérügyet is;⁵⁸⁾ de a zsinaton hozott határozatok nem láttak napvilágot és így a párbérré vonatkozó első tüzetesebb egyházi intézkedés, mely előttünk ismeretes, csak a 18-ik század elejéről való és az 1714-ben tartott pécsi püspöki zsinat határozataiban foglaltatik.⁵⁹⁾

Ily körülmények közt, az általános jellegű források hiányában a kérdés történelmi fejlődésének tanulmányozásánál csaknem kizárólag a püspöki levéltárakban őrzött visitatio canonicákra vagyok utalva.

Mikor történt nálunk először a lelkészi szolgáltatások felvétele a visitatiókba, mikor válik szokásossá ezen szolgáltatások időnkénti összejárása, azt a rendelkezésünkre álló adatokból eldönteni nem tudjuk; de hogy a tridentí zsinat előtt aligha, azt az eddig mondottakból s azon körülményből bizton következtethetjük, hogy az esztergomi érseki levéltár legrégibb visitatio canonicaiban nem fordulnak elő. A legrégibb adat 1613-ból való;⁶⁰⁾ a györi és nyitrai levéltárak legrégibb adatai pedig csak a 17-ik század második felében készültek.

Ha ezen adatokat, mint a tényleges létviszonyok többé-kevésbbé hü tükreit tüzetesen szemügyre vesszük,⁶¹⁾ felette változatos kép tárul fel előttünk úgy a szolgáltatások minősége és mennyisége, mint a teherviselés módozatai tekintetében. Élénken emlékeztetnek azok egyrészt a lelkészi szolgáltatások oblatiós eredetére; másrészt kétségtelen tanubizonytságot tesznek arról, hogy ez intézmény nem a priori megállapított elvek szerint, hanem történeti alapokon — szokás útján — a helyi szükségleteknek és a viszonyoknak megfelelőleg keletkezett és fejlődött. A legrégibb időtől kezdve egész napjainkig csaknem azt mondhatjuk a közmondással: a hány plébánia, annyi szokás, annyi különböző megállapodás a lelkész ellátásának

⁵⁸⁾ Péterfy II. 392. l.

⁵⁹⁾ Péterfy II. 419. l.

⁶⁰⁾ Protocollum transsumptum visit. Canon. fasc. I. lib. 1—6.

⁶¹⁾ Szükségesnek tartjuk eleve megjegyezni, hogy a rendelkezésünkre álló adatok halmaza következtében minden állításunk igazolására csak példaként idézhetünk.

mikéntje iránt. Kinek-kinek vallásos érzülete parancsolja, hogy tehetőségéhez képest a lelkész ellátásához járuljon, hogy abból a mije van, az isten szolgájának juttasson. A molnárok kalácsot sütnek,⁶²⁾ sertést hizlálnak,⁶³⁾ a halászok halat vagy rákot visznek,⁶⁴⁾ a juhászok sajtot vagy bárányt,⁶⁵⁾ a szőlős gazdák mustot,⁶⁶⁾ a serfözők sört,⁶⁷⁾ a mészárosok húst,⁶⁸⁾ a többiek gabonát, kenyeret, baromfiakat,⁶⁹⁾ a telkes gazdák fűteni fát, rőzsét, nádat⁷⁰⁾ megszántják, bevetik a lelkész földjét, lekaszálják és behordják a termést és szénát,⁷¹⁾ és a kinek semmije sincs, ki mindennapi munkájával keresi kenyerét, az munka erejével adózik s ha a szükség úgy kívánja, dolgozik.⁷²⁾

De a viszonyok sokszerűségével szemben áll azoknak hason-szerűsége, mi ismét maga után vonja a hasonló körülmények közti hasonló aljárását, maga után vonja azt, hogy a lelkézi szolgáltatások szokás utjáni megállapításánál bizonyos mértékig általános érvényű szabályok jutnak érvényre.

A középkor gazdasági élete a jobbágyi renden nyugszik. Az uralkodó gazdasági tényező a földbirtok, s ennek kiaknázása, értékesítése a jobbágyi rend munkaereje által történik. A jobbágyság képezi a nép zömét, az iparos és kereskedő elem, főleg hazánkban alig számbavehető, a nemesi rend pedig jobbágyainak munkaereje

⁶²⁾ Archidiaconatus Trenchiniensis 1766. Horenicz 13 malomtól három sátoros ünnepen, egy kalácsot, egy kappant vagy ezek helyett 25 dnc. A pénzbeli megváltás már korábban is divatos pl. 1674. Kisuczsa-Ujhely, Felső- és Alsó-Rudnya stb.

⁶³⁾ Archidiac. Trenchin. 1674. Letavka.

⁶⁴⁾ Arch. Mosoniensis 1659 Szt. János; Similiter a quaestoribus piscinis a quovis curru unum magnum piscem vel duos, tres quatorque minores, a quovis curru cancrorum triginta cancras. Illmicz 1659, 1696 stb.

⁶⁵⁾ Arch. Tren. 1674. Faesko (Frivald filiája) Felső- és Alsó-Rudnya.

⁶⁶⁾ Syn. dioec. Quinque Ecclesiensis 1714. Pars III. cap. 5. Péterfy II. 420. l.

⁶⁷⁾ Arch. Tren. 1674. Kisuczsa-Ujhely, Zsolna.

⁶⁸⁾ Arch. Tren. 1699. Habrovka, Veska és Vesdedo (Pucho filiái).

⁶⁹⁾ Nagyon elterjedt szolgáltatás a régiebb időkben. Majd az önálló háztartással bírók (Arch. Barsensis 1647 Szt.-Benedek: In festo St. Regidii a singulis domibus pullum gallinaceum) majd csak a telkes jobbágyok fizetik (Arch. Nitriensis 1630 Radoczovecz: pullum circa festum Paschae quatuor ab integra possessione, a media duo).

⁷⁰⁾ Arch. Moson. Lébény 1659. Quivis dat duos manipulos arundinis. Lásd még Szt. János, Pusztasomorja, Hegyeshalom, Halászi, Beszenye stb.

⁷¹⁾ A régiebb időkben ott, a hol a lelkésznek saját jobbágyai nincsenek, rendszerint a községbeliek művelik a lelkész földjét. Az igát igénylő munkákat végezik a telkes jobbágyok, a többit a házas és házatlan zsellérek. Lásd különösen Arch. Moson. 1659 és Arch. Trenchin. 1674.

⁷²⁾ A házatlan zsellérek (subinquinini) rendszerint egy napot dolgoznak vagy ezen munkát, egy garasért, vagy 5-6 denárért megváltják. Sok helyen azonban a házas zsellér is csak munkát szolgáltat, és ilyenkor a házatlan zsellér félannyit dolgozik. Lásd Arch. Tren. 1674. Kis-Udicsa, Domanicz, Precsin, Turzovka stb.

után él. Valamint minden egyéb vagyoni szolgáltatás súlya, úgy a lelkészi szolgáltatásoké is természetesen a jobbágyi rendre nehezedik. Néhány város kivételével, a községek lakóinak főalkatelemét a jobbágyok képezik. A vidéki parochiák a jobbágyság hitközségei. A nemesség egy része patronus s mint ilyen, mentesítve van a lelkészi szolgáltatások alul, a másik rész mint kiváltságos osztály, valamint egyéb, úgy ezen közteher alul is kivonja magát.⁷³⁾ Az egyház ugyan a nemesektől is követeli a lelkészi szolgáltatásokat,⁷⁴⁾ de a viszonyok hatalmával kénytelen megalkudni, kénytelen beérni azzal, hogy a földesur' jobbágyságait a lelkészi szolgáltatások teljesítésére szorítja, s hogy a nemesség, miután az évenként visszatérő rendes szolgáltatások (párbér) alul kivonja magát, a részére teljesített egyházi cselekményekért (keresztelés, esketés stb.) a szokottnál nagyobb stola-díjat fizet: Arch. Moson. 1696 Rajka. Nobiles curiae sunt 3, quae possidentur a nobilibus non dominis terrestribus existentibus (a domini terrestres 30 forintot fizetnek) et hae parochia nihil pendunt praeter liberam stola.

Ez a szabad stola eredete. A nemesség és később a nemesi számba jövő honoratíórok kivonván magukat a párbér fizetése alul, szokás útján általános elvvé válik, hogy a ki párbért nem fizet, attól a lelkész a szokásosnál nagyobb stola-díjat követelhet. A szabad stola azonban folytonos viszálynak lőn kulforrásává a nemesség és a papság között, miért is már az 1751: 12. t-cz. felkéri a királyt, hogy a stola-ügyet szabályozza s az egyháziak túlzott követeléseit mérsékelje. Ennek következtében a szabad stola a királyi rendeletek által a szokottnak kétszeresében állapítottat meg (consuetudine duplum)⁷⁵⁾ továbbá a keresztelési stola-díj eltöröltetett⁷⁶⁾ és kimondatott, hogy ott, a hol nem szokásos, dupla stola-díjat nem szabad követelni.⁷⁷⁾

A nemesek és honoratíórok jelenleg is rendszerint csak a dupla

⁷³⁾ Arch. Nitriensis 1613. Jác. Arch. Barsiensis 1657. Never Zsarnóvia. Arch. Moson. 1659, 1680, 1686 Rajka. — Arch. Trenchin. 1717 Huorka, Lehotka.

⁷⁴⁾ Néhol sikerült is célhoz jutni és a nemeseket is némi szolgáltatásra kötelezni. Igy Medvén (Arch. Tren. 1717) minden nemes egy tyukot fizet; Túron (Arch. Trench. 1699) a nemesség a papot, ha oda jön, megvendégeli; Kis-Csernán (Arch. Trench. 1699) a nemesek tavaszi szántásra két ekét kölcsönöznek. Sőt itt ott rendes párbért is fizetnek pl. Aszonyfán (Arch. Jaurinensis 1802) stb.

⁷⁵⁾ Lásd 1787. febr. 13-án 6373. sz. a.; 1787. ápril 14-én 1540/14115. sz. a.; 1803. november 22-én 25267. sz. a.; 1804. febr. 5-én kelt rendeleteket.

⁷⁶⁾ Lásd 1785. márcz. 29-én 8280; 1792. szept. 7-én 19,768. sz. a. kelt rendeleteket.

⁷⁷⁾ Lásd a ⁷⁶⁾ alatt idézett rendeleteket.

stoladíjjal adóznak az egyháznak; valamint egyáltalán mindazok, kik a párbér fizetése alul felmentve vannak.⁷⁸⁾

Ennyiben, és csakis ennyiben függ össze a párbér kérdése a ius patronatussal és a földesuri hatalommal. Téves azonban és sem a kánonjogi felfogásnak, sem a történelmi fejlődésnek meg nem felel a lelkészi szolgáltatások keletkezésének és dologi jellegének a dologi ius patronatusra való visszavezetése.⁷⁹⁾

A lelkészi szolgáltatások, tehát a párbér is, a mint már dióhéjba szoritva kimutattuk, a ius patronatustól teljesen önállólag az oblatiokból fejlődtek ki, és a katolikus egyházjogban attól teljesen független, önálló jogalappal bírnak. E jogalapot képezi a hiveket terhelő általános kötelezettség, a lelkész ellátásáról gondoskodni: „et dignus est laborarius mercede sua“. Az egyház a szokásos oblatiok kötelezővé tételénél nem csak hogy nem támaszkodik a földesuri hatalomra, de egyenesen vissza utasítja azt és határozottan tiltakozik, hogy világiak, a földesurak, habár a patronatusi jog alapján is, az oblatiok ügyébe avatkozzanak, hogy a hiveket oblatora szoritván, abból maguknak részt követeljenek.⁸⁰⁾

Téves mindenek előtt a jegyzetben idézett emlékirat azon felfogása, hogy a lelkészi szolgáltatások, nevezetesen a párbér megállapítása, az egyházalapítás tényével, a dos kirendelésével függ össze; hogy a földesur a dos kirendelése alkalmával kötelezte volna jobbágyait, és még hozzá, mint később állittatik, csakis birtokos jobbágyait, a párbér fizetésére⁸¹⁾. A patronus - földesuri dosnak és a párbérnek a történelmi fejlődésben semmi köze egy-

⁷⁸⁾ Arch. Moson. 1873. Hegyeshalom: Honoratiores pro omni functione sacra duplum dependere tenentur Lásd még Arch Jaurin. Eöttevény. Sövényháza stb.

⁷⁹⁾ Boncz Ferencz közal. kir. ügyigazgató: Emlékirat a római kath. lelkészeknek a canonica visitation alapuló illetményei tárgyában (Jogtudományi közlöny 1881. évf. 46. sz.): „Hazánkban a plébániák kegyurasága majdnem kivétel nélkül az illető földesuraságot, kiváltságolt városokban a városi közönséget illette, s így a kegyuraság kezdetről fogva birtokhoz kötött dologbeli jogot képezett. Ezen minőségben a földesuraság az általa kegyuralt plébániát földekkel és egyéb javadalmakkal ellátni tartozott, s minthogy a régi időben a jobbágyi birtok is földesuri tulajdon képezett, a jobbágy csak haszonélvező lévén, bizonyos kötelezettségek teljesítése mellett: annál fogva a kegyuri kötelezettségek a jobbágyi birtokra is, mint a földesuri tulajdon egy részére kiterjesztettek: ez uton lett a kath. jobbágy kezén létezett urbéri birtok, a plébániái javadalom irányában kötelezetté“

⁸⁰⁾ Thomassini III. 44. l. Con. Braccarense c. 6. (főntebb idézve). — 51. l. Con. Turonense an. 1583: Ab huiusmodi oblationum perceptione laicos omnes excludentes, non obstante quacunq[ue] in contrarium consuetudine, quae potius corruptela censenda est. — Ugyanott con. Aquense an. 1585.

⁸¹⁾ Boncz Ferencz, Emlékirat (Jogtud. közlöny 46. sz.): „De hogy az ilyen szolgálmányok dologbeliek, tehát birtokon fekszenek, kitétszik

mással. Mert midőn még a régibb egyházalapítások történtek, a manapság jogilag kötelező lelkészi szolgáltatások az önkényes adományozás stádiumában voltak; már pedig olyan egyházi szolgáltatásra, melynek alapja az egyházjogban még nem volt kifejlödvé, a patronus földesur sem kötelezhette jobbágyait. De ettől eltekintve, mily jogalapon kötelezhette volna a földesur jobbágyait a párbérfizetésre? A dominium jogán nem tehetette azt, mert a szabad jobbágnak ura irányábani tartozása — a terragium-kezdetben jogszokás, később a királyi decretumok útján megállapítva volt; annál többet a földesur nem követelhetett: nem különösen minálunk, hol a 13. század második fele előtt a jobbágyok nem állottak a földesur magán hatalma alatt.⁸²⁾ Egyházi jogánál fogva szintén nem tehetette azt, mert az egyház sohasem ruházta át ezen jogát a patronatusokra, sőt ezen jog igénybevételére ellen, mint említettük, tiltakozik.

Túlzottnak kell továbbá tekintenünk azon állítást, hogy nálunk a jobbágy-községi plébániák „majdnem kivétel nélkül“ földesuri patronatus alatt állottak. Már Szt. István decretuma ellen mond ennek, a II. k. I-ső fejezete ugyanis ekként hangzik: *Decem ville ecclesiam edificent, quam duobus mansis totidemque mancipiis dotent equo et iumento, sex bubus et duabus vaccis, XXX minutis bestiis; vestimenta vero et coopertoria Rex provideat, presbyterum et libros Episcopi.*⁸³⁾

Ezen tételből világosan látjuk, hogy az első plébániák hazánkban nem patronus — földesuri, hanem községi alapításon nyugszanak, a király mint legfőbb kegyur és az egyház hatóság hozzájárulásával.⁸⁴⁾ De látjuk azt is, hogy a lelkész ellátását, a plébániái

onnan is, hogy az egyházi látogatásokban szolgálmányok teljesítésével csakis a birtokos lakosok terheltetnek, sohasem azok, a kik ingatlan-sággal nem bírnak.“ — Ennek ellenkezőjét ezer és ezer példa bizonyítja; bizonyítja, azt, hogy a jobbágy-községekben a legrégebb időtől fogva a házatlan zsellérek (subinquilini), tehát azok, kiknek semmi ingatlanuk sincs, párbért fizettek, és pedig vagy a többiekkel egyenlően, vagy tekintettel vagyontalanságukra, kevesebbet. Alljon itt már eleve néhány példa: Arch. Nirrien. 1613. Krakova: Singuli sessionati dant metr. 1. trit. Inquilini domos non habentes metr. 1 avenae. — Maniga: Singuli sessionati singulas metretas tritici. Inquilini non habentes domos mediam metretam tritici. — Arch. Barsensis 1657. Némethy: Habet a colonis et inquilinis etiam domos non habentibus frumenti puri sap. 1. — Lásd még Garam-Szöllös, Kis-Apáthi, Kis-Tapolcsány, Aranyos-Marót stb

⁸²⁾ Hajnik, Magyar alkotmány- és jogtörténet. 135. l.

⁸³⁾ Wenzel Arp: Uj okmánytár I. 12. l.

⁸⁴⁾ Hogy ez még Szt.-László korában is így volt, arról ismét a neki tulajdonított decretum azon pontja tesz tanúságot, mely az elpusztult egyházak helyreállításáról szól (I. k. 7. fej.) *Ecclesias propter seditionem desolatas aut combustas parochiani restituant, calices vel vestimenta ex sumptu regis dentur, libros episcopus provideat.* — Endlicher: Mon. Arp. 327. l.

dost vagy dotatíot, nem a hivek részéről fizetendő párbér képezi, hanem bizonyos földbirtok és az annak értékesítéséhez megkívántató munkaerő és barom-állomány, szóval a fundus instructus; látjuk, hogy e korszakban még a párbér mint jogilag megállapított szolgáltatás, mint biztos jövedelmi forrás, nálunk sem szerepel, hogy a hivek szolgáltatásai még önkénytes adományok jellegével bírnak.⁸⁵⁾

Ugyanigy történik később a 13. századtól kezdve, midőn a földesuraság nálunk is kifejlődik. A dos kirendelése az alapító földesur részéről t. i. bizonyos földbirtoknak, bizonyos számú jobbágnak,⁸⁶⁾ rendszerint a jobbágyokkal élvezett fa-, nád- és legelőhasználatnak és néha halászati, italmérési, malomtartási stb. jogoknak⁸⁷⁾ átengedése által. A párbér és a dos történelmi fejlődésében mind végig teljesen különböző két dolog, és ez utóbbi csak akkor nyer határozott jogalapot, midőn már a parochialis rendszer teljesen kifejlődött, a beneficiumok alapítási kora lejárt. Csak a dosra vagy dotatióra nézve áll az, a mit az emlékirat egyáltalán a lelkészi jövedelemtől mond, hogy állandó- és biztosnak kell lenni.⁸⁸⁾ De éppen azért, mert a hivek oblatiója nem volt ilyen, nem lehetett azt dos gyanánt kirendelni. Mi nem is ismerünk sem magyar, sem külföldi canonistát, ki valaha ezt állította volna.⁸⁹⁾

Az eddig mondottakból önkényt következik, hogy a párbér dologi jellegét semmikép sem lehet a patronatus dologi jellegével kapcsolatba hozni; azon állítás tehát, hogy a párbér, a mennyiben dologi természetű szolgáltatás, a dologi patronatussal terhelt földesuri

⁸⁵⁾ Ide vonatkozik Szt. István következő tétele (I. k. cap. 5.) Scitote fratres cuncti, quod super omnes vos laborat sacerdos.... Et ideo sicut ille pro omnibus vobis, ita et vos omnes pro eo suorum operum laborare debetis, in tantum ut si necessitas fuerit animas vestras pro eo ponatis. — Wenzel: Arp. Ujokmt. I. 5. l.

⁸⁶⁾ Ilyen jobbágyokról a visitatio canonicákban gyakran tétetik említés. Arch. Trensen 1674 Kisucz a-Ujhelyen a lelkésznek van 5 zsellérje, kik hetenkint két napot dolgoznak; Tepliczán van 3 telkes jobbágya és 12 zsellérje; a domaniczi plébánosnak 3 jobbágy és 6 zsellérből álló községe volt stb. A királyi decretumokban szintén többször említettnek. Lásd pl. 1546: 7, 1647: 12 t.-cz.

⁸⁷⁾ Lásd példakép Arch. Tren. 1674 Eccl. Luczensis: Halászati, bor vagy sörmérési és szabad fahasználati jog; Varin: Malomtartási jog; Domanicz: Malom stb. — és az: 1647: 12 t.-cz.-et.

⁸⁸⁾ „: a plébániai jövedelemnek a canonjog és a kir. rendeletek szerint állandónak kelletvén lenni ...“ — későbbi idézeteinkből meggyőzőleg ki fog tűnni, hogy a párbér egész napjainkig nagyon is ingadozó és változó jövedelmi forrást képezett.

⁸⁹⁾ Hinschius: Kirchenrecht III. 23. l.: Die Dotation muss der neuen kirchlichen Anstalt oder dem neuen Beneficium eigenthümlich überwiesen werden, dagegen brauch sie nicht in Immobilien zu bestehen.

tulajdonon nyugszik.⁹⁰⁾ csak téves praemissákból eredt következtetés: mert a párbér, ha dologi tehernek vesszük is, a míg a jobbágyok fennállott, csak a jobbágyok birtoklási és haszonélvezeti jogán nyugodhatott.

De hogy a párbér a *ius patronatus*sal semmi összefüggésben nincs, hogy az nem nyugodhatott a jobbágyi birtokok földesuri tulajdonán, nem volt a *patronus* földesur tulajdonát terhelő kötelezettség, eléggé bizonyítja azon körülmény, hogy a tridenti zsinat határozatai után, melyekben egyrészt megállapított a *congrua*, másrészt az *oblatiók* a lelkész ellátása céljából kötelezőkké tettek⁹¹⁾ a *patronusok* a közönséges egyházjog szerint, a *congrua* illetén kiegészítése, szóval a párbér fizetése alul felmenték.⁹²⁾ Nagyon veszélyes elv is lett volna a *patronusokra* nézve, ha a jobbágyok lelkészi szolgáltatásai a *reformatio* idejében a jobbágybirtokok földesuri tulajdonára fektettetnek és a kegyuri kötelezettség dologi jellegével hozatnak kapcsolatba; mert ennek szüksézképeni jogi következménye az lett volna, hogy ha a jobbágyok más hitre térnek át és ez alapon a világi jog a párbérfizetés alul őket felmenti,⁹³⁾ a *patronus-földesur* az egyházi jog szerint a veszendőbe ment párbért, miután az ő tulajdonán nyugvó dologi terhet, megtéríteni tartozik. Mert a kath. egyházban ma is elvként áll, hogy a világi jog az egyházinak nem derogálhat, a jobbágyoknak a világi hatalom részéről való felmentése a *patronus* dologi terhet egyházjogilag meg nem szüntetheti. Mi azt hisszük, a *patronusok* maguk hevesen tiltakoztak volna ezen jogelv érvényre emelése ellen.

Sőt, hogy halmozzuk a bizonyítékokat, felemlíthetjük még azt is, hogy később, midőn a jobbágyi gazdálkodás mellett a majorsági gazdálkodás is mindinkább kifejlődik, a majorsági cselédek a „*servi domaniales vel domales*“ némely parochiában semmi párbért nem fizetnek⁹⁴⁾ és e mentességnek a *canonjog* szerint nem lehet más

⁹⁰⁾ Boncz F. Emlékirat (Jogt. Közl. 46. sz.) „Mert miután a lelkésznek járó szolgálat a kegyurasággal bíró földesur akkori birtokának egy részén inhaereál, azon szolgálatot a telek minden későbbi birtokosa, a telek megszerzésével épen úgy magára vállalta, mint vállalja a kegyuraságot a kegyurasággal terhelt birtok bármely vallású szerzője“.

⁹¹⁾ Con. Frid. Sess. XXIV. c. 13.

⁹²⁾ Richard-Dalmaso III. 141. l. *Portio congrua: At patroni ad portionem congruam, etiamsi desint alia subsidia, nequaquam tenentur, nec ei legi subsunt, ut ad contributionem vitandam suo se patronatu abdicent, quia Ecclesiae vel fundum ipsium, vel dotationem jam elemosynae loco largiti sunt.*

⁹³⁾ Ilyen fölmentés történt nálunk az 1647: 11. és 12. t. cz. és az 1791: 26 t. cz. 6. § által. Az előbbi decretum csak részbeni fölmentést ad, az utóbbi teljeset. Ezen törvénycikkek értelme és gyakorlati keresztülviteléről, a másik értekezésünkben fogunk szólni.

⁹⁴⁾ Arch. Rabensis 1714 Mihály. — Arch. Jauriniensis 1873 Eöttevény, Fövényháza stb.

alapja, mint az, hogy a patronus párbér-mentessége cselédeire is kiterjesztetik.

Az általunk átnézett *visitatio canonicákban* semmi nyomát nem találtuk annak, hogy hazánkban valamikor hivatkozás történnék a patronus által kirendelt vagy megállapított párbérrre, sőt ellenkezőleg azt látjuk, hogy a párbér és a *stolaris* jövedelmek összeírása egész 1802-ig és azután is rendszerint csak az egyházhatósági közeg (archidiacon) által történik a megállapodott jogszokás (*laudabilis consuetudo*)⁹⁵⁾ vagy a község lakóival történt megállapodás⁹⁶⁾ alapján. Épen így egyoldalúlag szabályozza a párbért 1714-ben a pécsi püspöki zsinat.⁹⁷⁾ És ha néha-néha jelen is van a patronus vagy képviselője az archidiacon által eszközölt *visitatió*n, nem azért van jelen, hogy a hívek szolgáltatásainak megállapításába avatkozzék, hanem mert mint patronust felügyeleti jog illeti az egyházi jövedelmek kezelése felett.⁹⁸⁾ Az 1802 ki *generalis conscriptio*nál pedig a földesur vagy képviselője nem patronusi, hanem földesuri joga alapján van jelen. Sem az eljárást szabályozó helytartó-tanácsi rendelet,⁹⁹⁾ sem az összeírás egyöntetűsége végett készített formula nem reflectál a földesur patronusi minőségére. A *generalis conscriptio* első lapjának második rovatába¹⁰⁰⁾ nem a patronusok lettek bejegyezve, hanem a földesurak, tekintet nélkül kegyuri minőségekre; épen azért a hol több földesur volt, valamennyien bejegyezettek.¹⁰¹⁾ Ezen bejegyzés illetve részvétel értelme pedig az, hogy a földesuri hatalom korában első sorban a földesur joga és kötelessége a lelkészi szolgáltatások behajtásáról gondoskodni és csak ha ez sikerre nem vezetne, fordulhat a lelkész a vármegyei hatósághoz, a mint ez a pécsi püspökmegyei zsinat idevágó határozá-

⁹⁵⁾ Ezért hivatkoznak oly gyakran a *visitatio canonicák* a *consuetudora* és *desuetudora*, pl. Arch. Barsen. 1647. Vieska. . . . *consuetudo obtinuit ab antiquo*. Arch. Moson. 1802. Oroszvár. . . . *sed ab immemorabili tempore desuetudine hoc ita deletum est, ut. . . . stb.*

⁹⁶⁾ Erre nézve lásd különösen Arch. Moson. 1659., hol csaknem minden községnél ilyenét kifejezésekkel találkozunk: „*Solvit ei communitas quaevis domus unum cub frumenti*“, „*Solvit ei comm. catholica 50 fl. et quaevis domus unum cub. frum.*“ etc.

⁹⁷⁾ Péterfy II. 419. l. Alább idézve.

⁹⁸⁾ Ezen értelme van Rákóczy sajátkezű megjegyzésének, mely Lednicz (Arch. Trencsin) 1674 ik évi *visitatio*jában fordul elő: „*Ledniczey parochusnak úgy administráltatván proventusát, mint ez includált jedgyésben (sic) le vagyon írva annuatim.*“ — Igy értelmezendő továbbá az 1723: 71. t.-cz. 2. §-a is.

⁹⁹⁾ 1801. Nov. 17-én 24, 675. sz. a. . . . *in concursu ipsius quoque parochi, dn lis item officialis, et aliquot e primoribus localium incolarum instituendam.*

¹⁰⁰⁾ E rovat felirata így hangzik: *Designatio domini terrestrialis, et quidem quoad ecclesiasticos, Cameram Regiam Hungarico — aulicam, et fundos fundationales cum adnotatione ratae possessionii.*

¹⁰¹⁾ Lásd pl. A b d a (Arch. Jaurin): *Episcopatus Jaurinensis. — V. Capitulum Jaurinense* — J. D. Comes Phillipus a Lamberg.

tából világosan kitűnik ¹⁰²⁾ Az pedig szerintünk kétségen kívül álló dolog, hogy a földesuri hatalom és a *ius patronatus* sem az egyházjog, sem a világi jog szempontjából nem azonos. A földesurak megkísérlették ugyan néha a *ius patronatus* alapítás nélkül is igénybe venni, de az egyház az ilyen kísérletet, mint jogellenest, mindenkor visszautasítá. ¹⁰³⁾ Épen azért tévesnek kell nyilvánítanunk azon állítást hogy „a földesur mindig megnyerte az adományozott birtokkal a kegyuraságot,“ ¹⁰⁴⁾ hogy ennek folytán minden földesur a király legfőbb kegyuri joga alapján patronus, a földesurasággal a kegyuri jogot, mint annak függelékét megszerezte. Ezen állítást semmiféle királyi rendelettel vagy törvénnyel nem lehet igazolni. A történelmi emlékek és a tényleg fennálló állapot pedig azt bizonyítják, hogy mindenkor léteztek földesurak, kik nem voltak patronusok, s hogy a plébániák nagy része régenten is úgy, mint jelenleg, az egyházi hatóságok szabad adományozása alatt állott. Továbbá ugyancsak a történelmi emlékek ¹⁰⁵⁾ azt tanúsítják, hogy a kegyuri jog átruházása mindenkor külön királyi adományozás tárgyát ké-

¹⁰²⁾ Syn. dioecisana Quinque-Ecclesiensis an. 1714 Pars III. Proventus parochorum cap. 3: Quantum porro ad administrationem, executionem et assignationem praemissorum praventuum, Dominis Parochis attribuendorum: inprimis. (a békés útoni beszédés). . . . Quinimo si ita opus fuerit officialem domini requiret, quatenus parochianos ad solvendum compellat. Quod si non succederet cum desiderato effectu, etiam apud inclytum comitatum instantiam facturum, executionem contra contumaces urgebit et impetrabit. — Péterfy II. 419. l.

¹⁰³⁾ Arch. Komáromiensis 1714: Zámoly: Jus patronatus praetendit familia Vieczaiana et hypothecari immediate comes a Caunicz, nullum Tamen eorumdem succursum Ecclesiae experitur a memoria hominum Dosecclesiae nulla. — Szt.-Pál: Jus patronatus praetendunt domini terrestres, qui tamen Ecclesiae in nullo succurrunt, quotidianis necessitatibus subvenitur ex oblatione piorum fidelium. — Ásvány stb. Ellenben Bácsa: Jus patronatus nemo praetendit, neque successores praetitulati fundatoris (Lippay Gáspár) haereditarii Dni terrae, neque hypothecarii praeteriti praetenderunt, neque actualis Exc. Dns. Generalis K. Zámoly.

¹⁰⁴⁾ Boncz Ferencz közalap. kir. ügyigazgató: Észrevételek Sztehlo Kornél ügyvéd urnak a lelkeszi congruák kérdésében közölt czáfolatára. (Jogrudományi közlöny 49. sz.) „Mert tudni kell azt, hogy királyi rendeleteknél fogva a földesur mindig megnyerte az adományozott birtokkal a kegyuraságot is.“ . . . „Már ha a kegyuraság a földbirtokkal volt kapcsolatos, elannyira, hogy az 1790/1: 26. t.-cz után is a reform. földesur, sőt még a zsidó is köteles a patronatusi terheket (utóbbi a jogok gyakorlása nélkül is) viselni, akkor alig szenved kétséget, hogy miután a jobbágyok csak a földesuraság útján jöttek kapcsolatba a plébániái kegyuraság terheiben való résztvevéssel, (mert a kegyur nem ő volt, hanem a földesur, kinek tulajdonát képezte a jobbágy birtoka is), hogy akkor az általok birtok birtok szintén kötelezve van azon kegyuri részterhek viselésére, melyekkel a földesur az ő kezeiken volt birtokát leköttötte.“

¹⁰⁵⁾ Lásd a patronatusi jog adományozásának számos eseteit Fehér Codex diplomaticus eccl. ac. civilis.

pezte és soha sem tekintetett ezen jog átruházottnak az egyszerű birtokadományozással, kivéve azon eseteket, hol a *ius patronatus* már előbb alapítás vagy királyi privilegium következtében a föld-birtokhoz kötött dologi jogot képezett.¹⁰⁶⁾ Igenis hazánkban a király legfőbb kegyuri joga alapján királyi kiváltság által lehetett és lehet jelenleg is alapítás nélkül patronatusi jogot szerezni; de ahhoz külön kiváltság kell, mely a földesurassággal nem jár együtt.¹⁰⁷⁾ Épen úgy a városok is nem a *dominium* jogán, hanem királyi kiváltság alapján szerezték meg a kegyuri jogot.¹⁰⁸⁾

A legfőbb kegyuri jogból sok mindent ki lehet magyarázni, mert ez képezi nálunk minden egyházhatalmi jogositvány kutforrását, még a püspöki *jurisdiction*jét is, a püspökök szabad javadalom adományozási joga (*libera collatio*) szintén erre vezetetik vissza.¹⁰⁹⁾ De azt semmiképen sem lehet a forrásokból igazolni, hogy minden földesur ipso facto patronus lett volna, hogy a földesurasság és patronatusi jog nálunk azonos. A legfőbb kegyuri jog, csak egy távolabbi alap, mely nálunk végfolyamatban az egyházi és világi hatalmat összeforrasztja;¹¹⁰⁾ de azért *in concreto* e két hatalmi ág külön tettelegesen, önálló létjoggal és működési körrel bír, a kettőt összezávarni nem szabad. A földesuri hatalom csak államhatalmi jogositvány, de nem egyszersmind egyházhatalmi is.

Végül az eddig mondottak szerint, a párbér dologi természetének a földesuri patronatusra fektetése csak *specialis* és nem *generalis* jogalapot ad. Ez alapon a földesuri patronatus alá nem tartozott plebániákban nem lehet azt mint dologi terhet követelni, valamint nem ott sem, a hol a plebánia kerületében több földesurasság volt az alapítás idejében s ezek közül csak egyikhez van kötve a *ius patronatus*; mert a patronus-földesur más földesur jobbágy telkére dologi természetű egyházi terheket semmiképp sem róhatott. Már

¹⁰⁶⁾ 1723: 55. t.-cz. *Illi vero qui ex statibus seu iam ex collatione regia, seu iure et titulo foundationis, aut ex alio iusto, et legitimo iure ius patronatus . . . habere etc.* Ebből világosan láthatjuk, hogy nem minden földesur volt egyszersmind patronus is.

¹⁰⁷⁾ Így tanítják ezt legnevesebb íróink is. Hajnik, *Magyar alkotmány- és jogtörténet* I. 311. l.: „majd pedig csak kivételesen voltak ahhoz (t. i. a földbirtokhoz) csatolva, különös királyi kiváltság folytán, mint a vásártartás, révjog . . . vagy a kegyuri jog.“ — Konek, *Egyházjog* 194. l. — Frank: *Az osztó igazság törvénye* I. r. 416. l.

¹⁰⁸⁾ Lásd pl. *Libertas hospitem de Bistritz* (Endlicher *Mon. Arp.* 489. 1) cap. 1. ut *plebanum de communi eligant voluntate.* — *Libertas hospitem de Pesh* cap. 8. (Endlicher 466. l.) stb.

¹⁰⁹⁾ Lásd különösen az 1494: 67. t.-czikket. Továbbá 1485: 21; 1486: 37; 1723: 55. t.-cz. és Verböczy H. K. l. 11. cz.

¹¹⁰⁾ A legfőbb kegyuri jognak, illetve az állami hatalomnak befolyásáról a párbér-intézmény fejlődésére a másik értekezésben.

pedig sehol sem található nyoma a visitatiókban, hogy a patronus és nem patronus földesur jobbágysai között különbség tétetett volna. A lecticale minden községben csak egyféle: vagy az egyenlőség, vagy a vagyon szerinti megkülönböztetés elvén nyugvó. És miként döntsük el az emlékirat felfogása szerint a visitatio canonicák illetén kitételeit: „a quolibet nobili vel ignobili possessionatio“?¹¹¹⁾ Miután a nemesi curiáknak a patronus-földesur tulajdonán nyugvó dologi teherhez semmi köze, az emlékirat szellemében csak egy megoldási mód kínálkozik: t. i. a volt nemesi birtokok irányában a párbér, nem dologi ellenben a volt jobbágyi birtokok irányában, ha azok egykoron patronus-földesurúi voltak, dologi. Illetén megoldás azonban, azt hisszük, lehetetlen.

Hosszasabban időztünk e kérdésnél, mint eredetileg szándékunk volt, de az emlékirat megjelenése szükségessé tette azt. Lássuk most e kitérés után folytatólag, miként fejlődött a párbér a magyar particularis egyházban a jobbágyi rend kebelén belül, különös tekintettel azon főkérdésre, vajjon dologi teher volt-e az eredetileg, és ha nem azzá vált-e és mily tényezők behatása alatt vált azzá az idők folyamában.

A közönséges egyházjog a lelkészi szolgáltatásoknak sem alanyára, sem mértékére, illetőleg kivétési módozatára nem nyújt biztos támpontot. Csak annyi kétségtelen, hogy ezen egyházi teher, eredetét és jogalapját tekintve, személyes teher és nem dologi. A kötelezővé vált oblatiók semmi összefüggésben nincsenek földbirtokkal, a közönséges egyházjog soha sem tekintette azokat úgy, mint a tizedet, dologi tehernek. A közönséges egyházjog nem a parochia kerületében fekvő földbirtokokat illetőleg a földbirtokok termésének egy bizonyos részét kötötte le a lelkészi ellátás alapjául, hanem a plébánia híveit kötelezte, hogy a mutatkozó szükséghez képest a lelkész ellátásához járuljanak és pedig azon egyszerű okból, mert ők élvezik a plébániai hivatal előnyeit, és így jogosan követelhetők, hogy esetleg a költségek fedezéséhez járuljanak. A párbér, mint minden a híveket érintő parochialis teher, nevezetesen az egyház építkezési kötelezettség¹¹²⁾ személyes és subsidiarius teher; csak az illető plébánia kötelékébe tartozók kötelezvék azt viselni s csak akkor, ha ezyéó jövedelmi forrás nincs vagy nem elegendő.¹¹³⁾ Annak

¹¹¹⁾ Lásd az 1881. máj. 3-án 12,763. sz. a. legfőbb ítélőszéki döntvény indokolását. Jogt. közlöny melléklete 24. sz.

¹¹²⁾ Seitz: Recht des Pfarramtes der kath. Kirche I. 110. l. Archiv f. kath. Kirchenrecht III. 655. l. kv.; Entscheidungen hannoverscher Gerichte über die Dinglichkeit von Kirchenlasten.

¹¹³⁾ A híveket terhelő lelkészi szolgáltatásnak úgy személyes, mint subsidiarius jellege kétségbevonhatlanul kitűnik a tridentini zsinat idézett határozatából Sess. XXIV. cap. 13 de reform. Lásd még Reiffenstuel III. 456. l. kv. Bouix: Tractatus de parochia 478. l. kv.

megszabása azonban, hogy a parochia kötelékébe tartozó egyénre nézve mikor vegye kezdetét a szolgáltatási kötelezettség és miként történjék a viselendő teher megosztása, a particularis egyházjognak illetőleg jogszokásnak feladata.

Egy régibb zsinati végzésben azt olvassuk ugyan, hogy minden 14 éves egyén a szokásos oblatiokra szorítandó;¹¹⁴⁾ de ez csak particularis rendelkezés, melynek nagyobb jelentőség már csak azért sem tulajdonítható, mert személyes jellegű vagyoni kötelezettség teljesítéséhez rendszerint vagyoni önállóság kívántatik, ilyenrel pedig egy 14 éves egyén csak kivételkép birhatott.

A földmivelő népnél a vagyoni önállóságnak, az önálló gazdasági életnek tényleges kezdete, kiindulási pontja a családalapítás, a házasság. Fontos mozzanat ez azonban nem csak a társadalmi, de a vallási és erkölcsi élet szempontjából is; épen azért az egyház kezdettől fogva nagy súlyt helyezett arra. A családalapítás, a házasság következtében a családátya egyházi élete tevékenyebbé válik, jelentősége nagy mértékben emelkedik; mert első sorban őt illeti a kötelesség családja körében a vallásos érzelmeket ápolni, családjának vallásos neveléséről gondoskodni. Ő képviseli a családi hatalma alatt állókat az egyházzal és az egyházi hatóságokkal szemben; csak a családapa tekinthető az egyházi élet szempontjából teljesen önállóknak. Mindez természetszerűleg vonja maga után, hogy az állandó lelkészi szolgáltatás, a párbér, a családalapítás tényéhez, a házassághoz fűződik, hogy a plébániai hivek egyházi szolgáltatása csak ezen fontos mozzanattal kezdődik, hogy csakis a házasságra lépő fitagok tekintetnek a szolgáltatás alanyai gyanánt.

Hogy ez nálunk kezdetben így volt, hogy hazánkban a lelkészi szolgáltatás súlypontja kezdettől fogva a házasságkötés mozzanatán nyugszik: arról első sorban maga a szolgáltatás nevezete tanuskodik. Mind a párbér, mind az ágybér elnevezés épenugy, mint a latinos lecticale vagy lectica a házasság tényével van kapcsolatban. A magyar nevezettek világosan szólnak; s minthogy a lecticale (lectica) egyedül nálunk használtatik mint műkifejezés a lelkészi szolgáltatás jelölésére, de sehol másutt ily értelemmel nem bírt;¹¹⁵⁾ nem lehet kétség az iránt, hogy a latin nevezet csak követte a magyart, s hogy a magyar nevezetek a szolgáltatás eredetére vezetendők vissza.

Párbérnek vagy ágybérnek nevezte a magyar nép nyelve az

¹¹⁴⁾ Syn. Excestrensis an. 1287: Praeceptum est, ut ab anno decimoquarto cogereantur ad altare offerre, quatuor anni festis solennioribus in ecclesia parochiali. Thomassin. III. 50. I.

¹¹⁵⁾ Du Cange: Glossarium mediae et infimae latinitatis IV. k. S. h. v. Lásd továbbá Müller: Lexikon d. Kirchenrechts.

állandó lelkészi szolgáltatást, a parochialis adót, mert az a házaságra lépéssel, a családalapítással vette kezdetét.

Mikor vált szokásossá a latin nevezet, azt a rendelkezésünkre álló adatokból eldönteni nem tudjuk; de annyit tudunk, hogy a párbért még a mult század derekán készült *visitatio canonicák* is több ízben *collecturának* nevezik.¹¹⁶⁾ Ezen nevezet (*collectura* vagy *collecta*) divik a külföldi egyházakban jelenleg is,¹¹⁷⁾ és részint a párbér oblatios eredetében, részint azon körülményben találja megfejtését, hogy a kötelezővé vált oblatio (párbér) másutt is, ugymint nálunk a templom-atyák (*aeditui*) által házról házra járva gyűjtettek össze¹¹⁸⁾ és sok helyen így gyűjtetnek össze jelenleg is.¹¹⁹⁾ Nálunk azonban később az egyházi és világi hivatalos nyelvben, a magyar nevezeteknek megfelelőleg, a *lecticale* szó nyervén alkalmazást,¹²⁰⁾ *collectura* vagy *coleda*¹²¹⁾ alatt már csak a hivek rendkívüli oblatiói, önkénytes adakozásai értetnek. Némely parochiákban ugyanis a kötelező oblatio, a párbér mellett, az önkénytes oblatio is fennmaradt, és a lelkész szokás útján jogosítva volt bizonyos nagy ünnepeken a templomban vagy házanként részint saját javára részint a templomi szükségletek fedezésére az egyházatyák által *coledalást* eszközölni. A *coleda*ügyet, mely a régibb időben divó házszenteléssel is összefüggött,¹²²⁾ királyi rendeletek szabályozzák s megtiltották, hogy a lelkészek e czímen (*stola coedalis*) bármit is követelni merjenek a hivektől, az önkénytes adományt azonban elfogadni szabad.¹²³⁾

¹¹⁶⁾ Arch. Jauriensis 1748. Malomsok (a párbér megszabása után): *Quae collectura expontaret 14 metretas. Gyömörö, Rába-Szt.-Miklós stb. Még jelenleg is; Arch. Moson. 1873. Illmicz.*

¹¹⁷⁾ Lásd Austriára nézve: Archiv. f. kath. Kirchenrecht XXVII. 199. l. (Vorschläge d. Past. — Conferenz d. Diocese Lavant 1871.) *Fixe Collectur . . . collecturpflichtigen . . . Natural-collecturen.* — A többi államokra nézve: Müller Lexikon.

¹¹⁸⁾ Syn. dioec. Quinque-Eccl. 1714. Pars III. Provent. Paroch.

¹¹⁹⁾ Cap 3. Innen ered a lelkészi szolgáltatás „Karcz” nevezete, mely leginkább dunántúl divik. Lásd Akadémiai szótár III.

¹²⁰⁾ Törvényhozásunk csak 1791-ben alkalmazza e szót először a parochialis adó, a párbér megjelölésére (*solutio lecticalis*), ellentétben a *stola-díjjal* (*solutio stolae vel stolaris*).

¹²¹⁾ A *coleda* nyelvrontás útján a *collecturá*-ból származik. A régibb *visitatio canonicák* mutatják az átmenetet, melyekben *collectura* helyett „*codeltura*”, „*coledura*” áll. Lásd Arch. Jaurin. 1748.

¹²²⁾ Lásd 1785. decz. 10-én 39,733. sz. a., 1786. febr. 14-én 6673. sz. a. 1792 szept. 7-én 19,768. sz. a., 1797. jan. 26-án 1392. sz. a. kelt rendeszo teket A parochialis *coledától* ismét megkülönböztetendő az általás-n jellegű *coleda*, mely faluról-falura járva, leginkább szerzetesek által eleközlötetett. Erre vonatkoznak az 1759. ápril 26-án, 1776. február 1-én 636. sz. a.; 1776. márcz. 7-én 1349. sz. a. stb. kiadott rendeletek.

¹²³⁾ A vizkereszt napjáni házszentelés és *coledálás* a görög katholikusoknál még manapság is igen divik.

De továbbá, hogy a magyar nevezetekre alapított következtetésünk helyes, hogy hazánkban az egyházközségi adó már embryójában párbér vagy ágybér volt, hogy e szolgáltatás a házasságra lépéssel vette kezdetét, hogy csakis a házasságban élők tartoztak azt viselni, világosan kitűnik az 1546-iki decretum 7-ik cikkéből, mely ekként hangzik: *Plebani quarumcunque civitatum, oppidorum, ac villarum, sive regiae, sive reginalis majestatum, seu dominorum, aut nobilium ea loca sint, teneantur de singulis personis uxoratis, sub plebanatu unius cuiusque eorum existentibus, singulos denarios hungaricos persolvere; ii videlicet, qui privatos, aut proprios colonos non habent, quibus vero coloni sunt.* (Ezek azon jobbágyok, kikről fentebb említést tetünk) illi de propria bursa iuxta numerum colonorum denarios quinquaginta, praescriptis duobus terminis persolvant.

E törvénycikk, mint látjuk, a lelkészek megadóztatásáról, hadi contributiojáról szól. Az adó kivétel és a jövedelem megállapításának egyik kulcsát a hivek állandó szolgáltatása, a párbér képezi. Az ország valamennyi lelkésze kivétel nélkül, minden házasságban élő plébániai tag után egy magyar denárt fizet, mert a házasságban élők és csakis a házasságban élők után huz állandó jövedelmet.

Azt hisszük, e frappans bizonyíték után senki sem vonhatja kétségbe, hogy a magyar particularis egyházra nézve a lelkészi szolgáltatás alanyát helyesen állapítottuk meg, de egyszersmind azt sem, hogy hazánk particularis egyházjogában az állandó lelkészi szolgáltatás mint olyan teher veszi kezdetét, mely a status personalis-hoz van kötve. Nem a plébánia kerületében fekvő jobbágyi birtokokon, hanem a plébániának házasságban élő tagjain, és csakis ezeken nyugszik a lelkészi ellátás terhe. És e szabály általános, mely alul nincs kivételnek helye, a személyes párbér mellett külön dologi párbér — mi már fogalmilag ellenmondás — nem létezik.

Távolabbi bizonyíték gyanánt hozzá tehetjük még az eddig mondottakhoz, hogy a személyes tized (*decima personalis*) mely egykoron némileg a párbért helyettesíté, szintén csak a nős férfaitól követeltetett¹²⁴⁾ és csak a házasságban élő rabszolga után fizetett.¹²⁵⁾ Ez is világosan arra mutat, hogy nálunk az egyházi szolgáltatások megállapításánál kezdettől fogva a házasság mozzanata volt irányadó.

¹²⁴⁾ *Privilegia eccl. Agrien. 1271. cap. 5. Item inquilinus coniugatus pro una capecia* (t. i. ennyi követelendő tőle személyes tized gyanánt). — *Endlicher Mon. Arp 532. l.*

¹²⁵⁾ *Ugyanott cap. 9. Item de servo coniugato una capecia.*

A szolgáltatás alanyának megállapítása után a szolgáltatás mértékéről, kivetési módjáról kell szólnunk.

Ismételve érintettük, hogy a lelkészi szolgáltatások megállapításának történelmi alapját a szokás, a *laudabilis consuetudo*, képezi, hogv épen azért e szolgáltatások kezdetben a helyi viszonyokhoz képest igen különbözők voltak, és csak a viszonyok hasonlósága idézett elő némi egyöntetűséget, azonos elvek szerinti eljárást. A mennyire adataink vissza nyulnak, tehát a 17-ik század elejétől kezdve, azt látjuk, hogy ezen időben a terménybeli és pénzbeli szolgáltatások megállapításánál már két ellentétes elv nyer alkalmaztatást: az egyenlő- és a vagyoni helyzet szerint különböző teherviselés elve. Bizonyos parochiákban a nős férfiak egyenlő párpért azaz egyenlő mennyiségű terményt, vagy ugyanannyi pénzösszeget fizetnek; másutt ellenben a házasságban élők párbére a vagyon arányában különböző azaz a párok terménybeli vagy pénzbeli szolgáltatása több-kevesebb értéket képvisel az illetők vagyoni helyzetéhez képest.

A 15. és 16. századokban, midőn a párbér oblatios természetét veszítve, jogilag kötelező szolgáltatássá válik, a jobbágyság már nálunk is teljesen kifejlődött közjogi intézményt képez. A jobbágyi rend tagjai, a földesuri hatalom alá tartozók, némi csekély kivétellel azonos jogállással bírnak, jogilag egyenlők; de annál nagyobb különbség mutatkozik köztük a tényleges társadalmi helyzet, a gazdasági élet szempontjából. Ez utóbbi szempontból a jobbágyok rendje három nagy csoportra oszlik: telkes jobbágyok (*jobbationes, coloni, sessionati*), házas zsellérek (*inquilini, inquilini domos habentes*), és házatlan zsellérekre (*inquilini domos non habentes, subinquilini*). Mind a magyar, mind a latin nevezetek eléggé mutatják azon nagy különbséget, mely a három csoport vagyoni helyzete, gazdasági viszonyai tekintetében fenforog s ezen princípális különbség az, mely első sorban a párbér fizetésénél kifejezésre jut. Álljon itt ennek megvilágítására és a további következtetések levonhatása végett néhány adat az általunk átnézett legrégibb *visitatio canonicák* szerint.

I. Arch. Nitriensis 1613. Parochia Dobravodensis: Singuli sessionati metretam unam tritici. Inquilini proprias domos habentes metr. 1 siliginis, in aliorum domibus habitantes metr. $\frac{1}{2}$ siliginis. — Par. Radosnensis: Singuli sessionati metr. 1 trit. Inquilini habentes domos den. 7 vel 4 tam trit., inquilini non habentes domos dn. 6. — Paroch. Sarfüensis: Singuli coloni sessionati, qui arant, dant metr. 1 trit. Inquilini proprias domos habentes metretae quartam. Alii inquilini in aliorum domibus dn. 5. — Paroch. Lapasiensis: Singuli sessionati metr. 1 trit. pullum unum et caseum, et singuli plaustrum ligni. Inquilini in alienis domibus habitantes dn. 4.

II. Arch. Barsiensis 1647: *Trubin*: Ex omnibus pagis a singulis colonis datur cub. 1 trit pullus 1 gallinaceus. Ab inquilinis domos habentibus cub. $\frac{1}{2}$ trit. Ab inquil. domos non habent. dn. 12. — *Kovácsi*: Coloni sessionati et inquilini domos habentes solvunt parcho annuatim metr. 1 trit. Inquilini apud alios habitantes solvunt dn. 12. — *Kesseg*: A qualibet sessione sap. 1 trit. Inquilini bobus carentes $\frac{1}{2}$ sap. Puri inquilini dn. 12.

III. Arch. Mosoniensis 1659: *Gatta*: Solvit communitas parcho . . . praeterea quaevis domus integrae sessionis unum cub. frumenti et alterum siliginis, mediae sessionis medietatem tantum. Inquilini domos habentes med. metr. et unum laboratorem Inquilini domos non habentes unum laboratorem. — *Horváth-Kémle*: Solvit ei quaevis domus mediae sessionis 1 cub. frum. et alterum hordei, quadrantis sessionis medietatem tantum. Praeterea quaevis domus med. sess., quadrantis, inquilini sessionati dant a quavis domo sedecim grossos, inquilini vero non sessionati 15 grossos. Item a quavis domo pullum unum et caseum. — 1680. *Oroszvár*: Annuatim dat ei quilibet rusticorum 1 cub. frum. et alterum hordei, mediae vero sess. medietatem. Item integrae sess. solvunt dn. 10 med. sess. dn. 5. Inquilini domos non habentes solvunt dn. 20, domos habentes dn. 25.

IV. Discriptus Locsmandiensis et Rabensis et Superior Jaurin. 1659. *Loos*: In hoc oppido integrae sessionis cath. sunt. Nr. 5, quilibet illorum annuatim solvit parcho fl. 1 dn. 20. Mediae sessionis sunt 4 illorum etiam quilibet solvit dn. 60. Inquilini sunt Nr. 26 et hi singulatim solvunt dn. 50. Reliqui omnes heretici et solvunt praedicanti.

V. Arch. Jaurin. 1698 *Malomsok*: Item a quovis colono sessionario cub. 1 frum. cuius medietas trit. medietas silig. debet esse. Item singuli coloni integrae sessionis dn. 20. Inquilini seu Selnerones unum quartale trit. dn. 5. Vidui et viduae tantum dn. 5. Item a colonis habentibus currum et pecora pro foco dabant unum currum lignorum.

VI. Arch. Rabensis 1714 *Beld*: A jumentatis praestatur unus cubulus frum. a non iumentatis med. cub. et dn. 10. Solitarii vero dn. 5. — *Szil*: Solvitur annuatim parcho a quolibet thoro medius cub. trit. et dn. 16. A viduis foeminae sexus dn. 12 Masculini sexus autem ut et viduae foeminae oeconomiam exercentes habent obligationem, quam matrimonio iuncti.

Ezen néhány példából, melyekhez hasonló nagy számmal idézhetnénk,¹²⁶⁾ eléggé láthatjuk, hogy a párbér vagyonszerinti kivetése első sorban a jobbágyi rendnek fentebb érintett hármass gazdasági osztályzatán alapszik.¹²⁷⁾ Más szolgáltatásra kötelezvék a teljes jobbágyok, mint a házas zsellérek, s ez utóbbiak ismét

¹²⁶⁾ Lehetőleg iparkodtunk a rendelkezésünkre álló visitatiókból oly példákat idézni, melyek általánosabb jellegűek és a nagy eltérések mellett is mintául szolgálhatnak.

¹²⁷⁾ Meg kell jegyeznünk, hogy az egyenlő teherviselés elve is igen számos jobbágy-községben dívott és a legújabb időkig megtartotta uralmát. Lásd különösen Arch. Jaurin. és Raben. 1659-iki visitatióit.

másra mint a házatlanok. Látjuk továbbá azt is, hogy a szolgáltatás különböző volta részint a mennyiségben, részint a minőségben, részint mindkettőben rejlik. A telkes gazdák szabály szerint gabonát szolgáltatnak, a házas és házatlan zsellérek pedig pénzt vagy kézi munkát, habár a házas zselléreknél a terménybeli szolgáltatás is igen gyakori. Ez azonban csak olyan szabály, mely alul nagyon sok a kivétel, mert a terménybeli pénz- és munkabeli szolgáltatások az egyes községek és vidékek szerint a legkülönbözőbben vannak kombinálva. Így vannak vagy voltak községek, hol a telkes gazdák is csak munkát szolgáltatnak; ¹²⁸⁾ másutt ismét csak pénzt ¹²⁹⁾ majd másutt pénzt és gabonát, gabonát és munkát, gabonát pénzt és munkát.

Ugyancsak az idézett példák azt is tanúsítják, hogy a vagyon szerinti teherkivetés nem maradt meg mindenütt a hármias osztályzatnál, hanem figyelembe veszi azon vagyoni különbséget is, mely az egész-, fél- és negyedtelkes jobbágyságok között fenforog. Ezt már egy későbbi fejlődési stadiumoknak tekinthetjük, tökéletesítése ez a teherkivetési kulcsnak, mely a tényleges vagyoni helyzethez törekszik alkalmazkodni, s így az igazságos teherfelosztás elvének jobban megfelel. Számos példa igazolja, hogy ott, hol kezdetben csak a hármias osztályzatú teherkivetési kulcs divott, vagy a hol semmi kulcs nem volt, hanem minden önálló háztartással bíró családtagja egyenlően fizetett: utóbb a vagyon arányában való teherkivetési kulcs kibővítették vagy behozták. ¹³⁰⁾

Egy másik mozzanat, mely szintén későbbi fejlődést jelez, a szolgáltatások kiterjesztése az özvegyekre, különösen az özvegy nőkre. Az özvegyek, különösen az özvegy nők, úgy látszik, kezdetben párbérmentesek voltak. ¹³¹⁾ Később ott, hol a vagyon szerinti teherviselés elve divott, az özvegyek rendszerint felét fizetik annak, a mit a házasságban élők fizetnek; ¹³²⁾ ott ellenben, hol a párbér

¹²⁸⁾ Arch. Trencsén. Bicsitza (Zsolna filiája) 1699. minden sessio után egy napi tavaszi és egy napi őszi szántás jár. Lásd még Habrovka, Veska és Vendedo stb.

¹²⁹⁾ Lásd Loos 1659. (fentebb idézve) Arch. Barsensis 1657. Sleska: Coloni singuli solvunt per dn. 70. inquilini domos habentes dn. 50. puri inquilini per dn. 40. — Arch. Trencsén. 1688. Keblov, Zarjecsie (Hricsó filiái) stb.

¹³⁰⁾ Lásd erre nézve különösen az Arch. Moson. 1659, 1680, 1696 és 1766-ik évi visitatio canonicáit.

¹³¹⁾ Arch. Rabensis 1659. S z a n y: Vidui sive non coniugati utriusque sexus hactenus nihil solverunt, mandatatum est ut ad minus imposterum solvant dn. 10. — Az 1697-iki visitatio canonica szerint már fizetnek 12 dénárt.

¹³²⁾ Syn. Dioec. Quinque-Ecclesiensis 1714. Pars III. cap. 2: Personae autem viduae tum viriles, quam etiam muliebres possessionatae et sessionatae pendent medietatem praemissorum. Lásd még Arch. Nitrien. 1630. Deáki.

egyenlően vettetik ki, rendszerint némi csekély összeget fizetnek.¹³³⁾ Majd néhány példában azt látjuk, hogy a vagyon szerinti megadóztatás csak az özvegyeknél jut kifejezésre, a mennyiben minden házasságban élő egyenlően fizet, ellenben az özvegyek vagyonukhoz képest többet vagy kevesebbet; nevezetesen a földdel vagy házzal bírók rendszerint annyit fizetnek, mint a házasságban élők.¹³⁴⁾

Ennyit röviden a vagyon szerinti párbérkivetésről. Lássuk ezek után, miként értelmezendők a canonica visitatiók fent idézett és ahhoz hasonló kitételei; vajjon lehet-e azokból a párbér dologi jellegére következtetést vonni vagy sem?

Szerintünk, mint már az eddig mondottakból kitűnik, nem jeleznek azok mást, mint a párbér vagyon szerinti kivetésének kulcsát, megállapítását: és így tévedne az, ki a visitatio canonicák-ban gyakran előforduló, „a singulis sessionibus“, „a qualibet sessione“, „a singulis domibus“, „a qualibet domo“ stb. kitételeket akként értelmezné, hogy általuk a földbirtokon vagy a házon nyugvó dologi teher jeleztetik, tehát olyan teher, mely a telek vagy ház minden birtokosa által, tekintet nélkül személyi állapotára, egyenlően viselendő; tévedne, mondom, mert ezen felfogás a 19-ik század előtt a kath. egyház kebelében ismeretlen. A párbér mindenütt a személyi állapot szerint fizettetik.

Állításunk bővebbi igazolása céljából mindenek előtt constatáljuk, hogy a 17. és 18-ik század visitatio canonicái-nak ezen kitételei „a singulis sessionibus“, „a qualibet sessione“, mindenütt váltakozva, és egyértelműleg használtatnak a következő kitételekkel: „singuli sessionati“, „singuli coloni“, „quilibet colonus“ „quilibet hospes“, „singulae personae domos habentes“ stb. A kérdés veleje ennek folytán abban áll, miként fordítandók és értelmezendők ezen rendszeren és következetesen alkalmazott kifejezések? Szerintünk nem akként: „minden egyes telkes jobbágy“, vagy „bármely telkes jobbágy“, hanem azon aiatomban értendő toldalékkal „házasságban élő“. A visitatio canonicák „singuli coloni“-féle kitételei mindenütt ezzel egészítendő ki „uxorati“ „matrimonio iuncti“, „conjungati“, mert e közelebbi meghatározás, mint általános érvényű jogszokás folyománya, mint önmagában értendő, dolog rendszerint kihagyatik.

Igazolja ezen állításunk helyességét első sorban azon körülmény, hogy a nős állapot, mint a fentebbi példákban láttuk, a zselléreknél (inquilini) sem tétetik ki; már pedig a zselléreknél, különösen a házatlan zselléreknél, soha sem lehetett szó dologi jellegű szolgál-

¹³³⁾ Arch. Rabensis 1714, Pály, Keczől, Csanak (Szany fliája), Veszkinicz stb.

¹³⁴⁾ Arch. Rab. 1659. 1714, Szil, Csorna stb.

atásokról, és a személyes szolgáltatás a legrégebb időtől kezdve napjainkig a házasságra lépéssel vette kezdetét. Valamint tehát a *visitatio canonicák* efféle kitételeit: „*Inquilini apud alios habitantes solvunt dn. 12*“, „*A puris inquilinis dn. 10*“. „*Quilibet subinquinus dat unum laboratorem*“ stb., azzal kell kieészítenünk „*uxorati*“, „*uxoratis*“, „*uxoratus*“; épen így egészítendők ki az ilyen kitételek: „*Singuli sessionati solvunt metr. unam trit.*“ „*A Singulis hospitibus habet saporem unum siliginis*“ stb. Valamint amott, úgy itt is csak a házasságban élőkrol van szó, mert a telkes jobbágyoknál, épen úgy mint a zselléréknél, a szolgáltatás a házasságra lépéssel veszi kezdetét.

De továbbá magukból a *visitatio canonicák*ból számos példával élhet igazolni részint egyenesen, részint közvetve, hogy a többször érintett kitételek alatt csak a házasságban élők értendők, s hogy a telkes jobbágyok közül is csak ezek fizettek párbért vagy legalább olyan mennyiségű párbért, mint a *visitatiók*ban felvéve van, ellenben az özvegyek és nőtlenek vagy semmit, vagy kevesebbet. Lássunk egynehányat a sok közül: Arch. Nitriens. 1630. De áki: *Item singuli coloni solvunt metr. 1. trit. et dn. 10. Vidui et viduae medietatem solvunt.* Ezen s egyáltalán mindazon példák¹³⁵⁾ melyekben az özvegyek szolgáltatása jelezve van, világosan látjuk, hogy a „*Singuli coloni*“, „*Singuli sessionati*“ kitételek csak a házasságban élőkre vonatkoznak. Menjünk azonban tovább: Arch. Jaurin. 1698. Téth: *a colonis qui suo aratro utuntur, tributur frum. cub. 1. qui autem cum socio vel altero se arat cub. med., qui vero triturando aut metendo quaerit suum panem quartale unum.* Az 1748-ki *visitatio can.* már ekként hangzik: *Ab uno quoque conjugatorum integrae sessionis metr. frum. ab inquilinis mediam et dn. 25.* A kettőt összehasonlítva látjuk, hogy az előbbi *visitatio* ezen kitétele „*coloni, qui suo aratro utuntur*“ egyenlő az utóbbinak „*coloni integrae sessionis*“-jával s hogy a telkes jobbágyok közül csak a házasságban élők fizetnek párbért. Ugyanezt igazolja aztán az 1802-ki *generalis conscriptio*, mely Téthre nézve ekként hangzik: 1) *A 95 paribus matrim. per 15 xr.* 2) *Ibidem a 9 sessionatis colonis per 1 metr. silig.* 3) *Item a 86 inquilinis per 1/2 metr. silig.* — Az első tételből látjuk, hogy mint tényleges állapot 95 házaspár vétetett fel és pedig 9 telkes jobbágy és 86 zsellér. — Gyarmat 1748: *Quaelibet domus florenum medium. Inquilini*

¹³⁵⁾ Arch. Barsiensis 1657. Némethy: *A colonis tam integrae sessionis quam mediae frum. sap. 1., similiter ab inquilinis domos habitantibus. A viduis et solitariis dn. 12.* — Lásd még Arch. Nitr. 1630. Tardosked; Arch. Rabensis 1659, 1714. 1802, Csorna. Beled, Beőszárcány stb.; Arch. Jaurin. 1698, 1748, 1802., Gyömörő, Malomsok stb.

pn. 25. Integra sessio metretam silig. Inquilini mediam. Ligni unaquaeque domus currum praestat. — 1802 1) A 79 paribus colonorum per 30 xr. 2) Item a 96 paribus inquilinorum et subinquilinorum 15 xr. 3) Ibidem a supranominatis 79 paribus sessionatorum per $\frac{1}{2}$ metr. in dimidio trit. in dimidio vero silig. 4) Ibidem a reliquis 96 paribus. In et subinquilinorum $\frac{1}{2}$ metr. silig. — Itt is látjuk összehasonlítás útján, hogy 1748-ban a telkes jobbágyok fizettek $\frac{1}{2}$ forintot és egy mérő rozst, a zsellérek 25 denárt és félmérőt. 1802-ben a telkes jobbágyok 30 krt és $\frac{1}{4}$ mérő kétszeres buzát, a zsellérek 15 krt és $\frac{1}{2}$ mérő rozst. Az 1748-ki visitationak „*quaelibet domus*“-a és „*integra sessio*“-ja teljesen egyértelmű az 1802 generalis conscriptio ezen kitételével „*a 79 paribus colonorum*“.

Lássunk még csak egy ehhez hasonló példát: Szemere 1698 Item domatim per singulos domos frum. $\frac{1}{2}$ cub. et dn. 20. Pauperes vero carentes aratro uti Selneriones et inquilini inferiores quartale trit. unum. 1802. 1) a 100 paribus matrim. per 18 kr. 2) Ibidem ab 8 colonis sessionatis per 1 metr. silig. 3) Item a 92 inquilinis et subinquilinis per $\frac{1}{4}$ metr. Itt is az 1698-iki visitatio singulae domus-a megfelel az 1802-iki „*ab 8 colonis sessionatis*“-ának s a szolgáltatás csak a házasságban élők részéről történik.¹³⁶⁾

De van számos eset, midőn nincs is szükségünk összehasonlításra és combinatióra, mert a visitatio canonica egyenesen kimondja hogy a telkes jobbágyok közül csak a házasságban élők fizetnek. Így pl. Arch. Rabensis 1659 Sz a n y: In hoc oppido sessionati coloni sunt circiter 50, a quibuslibet coniugatis accipit $\frac{1}{2}$ cub. frum. et dn. 8.

Döntő bizonyítékot képez azonban álláspontunk helyessége mellett s egyszersmind biztos támpontot nyújt a visitatio canonicák kitételeinek értelmezésére a pécsi püspökség 1714-iki párbér szabályzata¹³⁷⁾, melynek idevágó fontosabb passusai álljanak itt szó szerint:

Cap. 1. Singula paria hospitum coniugatorum sessionatorum (etiam in filialibus) dabunt trit. simplicis et ordinarii occas 40 in defectu autem tritici fl. 1 vel denarios Hung centum.

Cap. 2. Similiter ab eiusmodi pari hominum, sed hospitum possessionatorum et sessionatorum denarios Hungaricos 25 seu gross. 5. Personae autem viduae tum viriles, quam etiam muliebres possessionatae et sessionatae pendent medietatem praemissorum hoc est 20 occ., den 12 $\frac{1}{2}$. Filii autem et filiae sive haeredes et successores nondum conjugati, sessionati

¹³⁶⁾ Lásd még Arch. Jaurin. 1698, 1748, 1802 Eöttevény, Gyömerő, Abda, Fehértó, Rábapatoná stb. Arch. Moson. 1659, 1660, 1696, 1706, 1802. Besznye. Horvát-Kémlé, Hegyeshalom stb.

¹³⁷⁾ Péterfy: Sacra concilia II. 421—423 1.

tamen et possessionati, solvent more viduarum et viduarum prout superius est adnotatum.

Cap. 4. Inquilini conjugati, boves aut equos habentes quantum ad triticum, solvent perinde, atque hospites possessionati et sessionati paulo superius specificati quod idem ad solutionem pecuniarum erit extendendum. — Inquilini eius modi iumenta non habentes pendent tritici occ. 10., dn. 12 et laborem unius diei. — Si inquilini sint vidui aut viduae praestabunt dn. 25 aut 2 dies laborum.

Cap. 5. Tempore vindemiarum, singuli hospites coniugati vineam habentes, de musto praestabunt pintas 5. — Vidui autem et viduae pintas duas et mediam, similiter nondum coniugati et inquilini sive coniugati sint sive non.

Ime egy párbér-szabályzat, mely a vagyon szerinti teherkivetés elvén alapszik, s melyből világosan látjuk, hogy nem csak a birtoktalan, de a birtokos jobbágy is személyi állapota szerint szolgáltat s hogy ennek folytán a párbér maga az egyház részéről sem tekintetett a földbirtokon nyugvó tehernek. De látjuk azt is, miként kell értelmeznünk a visitatio canonicák fentebbi kitételeit. E kitételek nem egyebek, mint a vagyonszerinti teherfelosztás különböző sablonjai és pedig a legtöbb esetben igen hiányosan szerkesztett sablonok, melyeket hogy a valóságnak megfeleljenek, többféleképp kell kiegészítenünk. A visitáló archidiaconok nem sokat törődtek a finomabb megkülömböztetésekkel, sem a szavak különös jogi jelentőségével, mert arra nem is volt szükség, miután a szolgáltatások nem a visitatio canonica betűi, hanem az élő jogszokás szerint történtek; ez pótolta és egészítette ki a visitatio canonicák hiányait, de egyszersmind ez tette feleslegessé a nagyobb pontossággal való felvételt. A visitatio canonicák párbérfeljegyzései csak a normalis állapotot szem előtt tartó sablonok, és a normalis állapot az, hogy minden jobbágyi telek vagy ház birtokosa valamely házasságban élő jobbágy, az ellenkező csak ritka kivétel s mint ilyen, a sablonok által rendszerint figyelmen kívül hagyatik; a kiegészítés ezen irányban a gyakorlati életre bizatik.

Nincsenek ugyan a pécsi püspökmegyéről; de az áttanulmányozott visitatio canonicák alapján meg vagyunk győződve, hogy ott is a fentebb idézett kitételekkel találkozunk, ott is a legtöbb esetben nem így szól a sablon: „singuli hospites conjugati“ „Quilibet inquilinus conjugatus domum habens“ stb., hanem akként, mint fentebbi idézeteink. Mindezek folytán a „singuli sessionati“, „a qualibet sessione“, „a quolibet domo sessionata vel inquilinaria“ stb. kifejezések értelmé csak az, hogy rendszerint. — feltéve, hogy a telek vagy ház birtokosa nős, — minden sessio vagy ház után a visitatio canonicában megjelelt jövedelem folyik be; ellenkező esetben

a helyi szokáshoz képest vagy kevesebb vagy semmi.

Szólanunk kell még az eddig mondottak után a visitatiókban gyakran előforduló „domus“ kifejezés értelméről és jelentőségéről.

A házasságra lépés a jobbágyi rendnél az önálló vagyoni és családi életnek csak egyik mozzanata; a másik, mely azt tulajdonkép létrehozza, az önálló háztartás, a külön háztűzhely. A földművelő nép felfogása szerint jelenleg is csak az tekintetik tulajdonképen családfőnek, családapának, ki önálló háztartást vezet, önálló háztűzhelyyel bír. Ámde az önálló háztartás, a külön háztűzhely a földművelő nép viszonyaihoz képest külön házat igényel. A megnősült jobbágyfiu, míg atyja házában marad, vele egy kenyéren él, vagyoni önállósággal nem bír, az atya családjához tartozónak tekintetik; épen így az atyai házban maradt testvérek továbbra is egy családot képeznek. Innen a ház (domus) fogalmi azonossága az önálló háztartással, a külön családi tűzhelylyel; ezért nevezik a visitatio canonicák a házatlan zselléreket „más háta mögött lakóknak“.¹³⁸⁾

Ilyen, a jobbágyi rend viszonyainak megfelelő felfogással kell értelmeznünk a visitatio canonicák „domus“ ait. A visitatio canonicák „a qualibet domo“, „quaevis domus“ stb. kifejezései koránt sem a házon mint realitáson nyugvó dologi terhet jeleznek, hanem az önálló háztartáshoz a külön háztűzhelyhez fűződő személyes szolgáltatást.

A jobbágyi rend kebelén belül a 17. és 18. századokban nem léteznek még bérházak, kinek-kinek háza egyszersmind háztartása, háztűzhelye. Minden telkes jobbágy és házasság zsellér saját házában lakik; épen azért ott, hol csak telkes jobbágyok vannak, a „domust“ a „sessio“-val azonos értelemben lehet használni: Arch. Moson. Csun 1659 Quaevis domus solvit unum cub. frum. — 1696 quaelibet sessio dat unum cub. silig. et med. flor. — 1766 A singula domo metr. 1 silig. et totidem hordēi. Praeterea a subinquinis Nr. 12 dn. 40. — 1802. A 69 mediis sessionibus colonialibus metr. 1 silig. A 36 inquilinis $\frac{1}{2}$ metr. silig. et hordēi. A 6 subinquinis per 24 kr. — Ime egy jellemző példa,¹³⁹⁾ mennyire tévedne az, ki a visitatio canonicák kifejezéseit modern szemüvegen nézve, szó szerint akarná értelmezni és azokban mindenütt dologi terhet látni. Az efféle értelmezés szerint azon érdekes eredményre jutnánk, hogy Csun községben a párbér 1659-ben a házon, 1696-ban a földbirtokon, 1766-ban ismét a házon és 1802-ben

¹³⁸⁾ Arch. Rabensis 1714 Csorna: »Subinquinis autem: más háta mögött lakók.«

¹³⁹⁾ Lsd. ehhez hasonló példaként Arch. Moson. Czundorf 1680, 1696, 1766, 1802.

ismét a földbirtokon nyugszik. Az általunk adott értelmezés szerint ellenben e különböző korszakbeli párbér-feljegyzések minden nehézség nélkül összeegyeztethetők: a „domus“ felváltva használtatik a „sessio“-val s mindkettő az önálló háztartással bíró telkes jobbágyokat jelzi.

Lássunk erre nézve még egy példát, hogy teljesen meggyőződjünk a „domus“ és „sessio“ azonos értelméről: Arch. Moson: Parndorf 1659 Solvit ei communitas quaevis domus 1 cub. frumenti alterum hordei et $\frac{1}{2}$ avenae. — 1696 (és 1680.) Habet a qualibet domo integrae sessionis cub. silig. 1. hordei unum, item aven $\frac{1}{2}$. Mediae sessiones solvunt medietatem. — E két különböző időbeli feljegyzés magyarázata szintén nem az, hogy a párbér 1659-ben a ház után és 1680. illetve 1696-ban a földbirtok után fizettetett, hanem igenis az hogy 1659-ben még minden telkes jobbágy egyenlően fizet, de már később a vagyon szerinti kivétel kulcsa tökéletesedik, az egész és féltelkes jobbágyok között vagyoni helyzetükhöz képest különbség tétetik, a féltelkes csak félannyit fizet, mint az egész telkes.

De épen azért, mert a „domus“ a jobbágyi háztartást, illetve az ilyen háztartással bíró családfőt jelzi, váltakozva használható az nem csak a „sessio“-val, hanem a „sessionatus“-sal, a „colonussal“ is. Ezen kifejezések „quaelibet domus sessionata vagy colonialis“ „quaelibet domus integrae sessionis, mediae et quadrantis“ stb. teljesen egyértelműek ezekkel: „quilibet colonus“, „singuli sessionati“ „quilibet colonus integrae, mediae et quadrantis sessionis“ stb. — Szolgáljon példakép Oroszvár (Arch. Moson.), melynek 1659-iki párbér-feljegyzése ekként hangzik: Solvit parcho quaevis domus integrae sessionis annuatim cub. 1. frum. et alterum hordei, mediae sessionis medietatem. Item quaevis domus integr. sess. dn. 10. med. sess. dn. 5. Inquilinorum etiam quivis dn. 25. Domos non habentes dn. 20. Item quaevis domus integrae sess. plaustrum lignorum et duae mediae sessiones unum currum; — és az 1680-iki: Annuatim dat ei quilibet rusticorum integre. sess. . . (mint előbb) . . . mediae vero sessionis dat medietatem. Item integrae sessionis dn. 10. med. sess. dn. 5. Inquilini domos non habentes solvunt dn. 20, domus habentes dn. 25. Praeterea integrae sessionis quivis dat currum lignorum mediae vero sessionis duo unum currum.

E példából világosan látjuk, mily szépen váltakozik a „domus“ a „sessio“-val és a „sessionatus“-sal illetve „rusticus“-sal; láthatjuk, hogy a „domus“ azonos értelmű sablonszerű kifejezés a „sessio“-val és „sessionatus“-sal. Valamint tehát eddigi bizonyítékainkhoz képest a „singuli sessionati“ „quilibet colonus integre sessionis“ stb. kifejezések nem állapítják meg a párbér dologi jellegét, hanem egyedül

csak a személyes tehernek vagyon szerinti felosztását jelzik, épen úgy nem állapítják azt meg az ezen kifejezésekkel azonos értelmű „domus“-féle kitételek. A „domus“ épen oly sablonszerű kifejezés a *visitatio canonicákban*,¹⁴⁰⁾ mint a „sessio“ vagy „sessionatus“ és mindháromnak értelme egy és ugyanaz, t. i. a vagyonszerinti teherfelosztásnak kifejezésre juttatása a házaságban élőkre nézve.

A „domus“ azonban általánosabb jelentőségű sablon kifejezése a *visitatio canonicák*nak, mint a „sessio“ vagy „sessionatus“ mert nemcsak a telkes jobbágyoknak, de a zsellérek egy részének is van háza, önálló háztartása. A „domus“ tehát tágabb és szűkebb értelemben használható, az előbbi esetben nem csak a telkes jobbágyok, de a házas zsellérek szolgáltatását is jelzi,¹⁴¹⁾ épen azért, midőn a „domus“ szűkebb értelemben vétetik, rendszerint ezen kifejezés áll mellette „sessionata“, „colonialis“,¹⁴²⁾ habár nem ritkán a „domus“ egyedül állva is csak a telkes jobbágyokra vonatkozik.¹⁴³⁾ — Továbbá midőn a teherfelosztási kulcs tökéletesedvén, az egész-, fél- és negyed telkes jobbágyok gabona-szolgáltatására nézve külömbiség vétetik, a csekélyebb jelentőségű, hogy úgy mondjuk, mellékes szolgáltatások tekintetében, mint: sajt baromfi, fánád stb., továbbra is az előbbi kulcs marad érvényben, azaz minden telkes jobbágy egyformán szolgáltat és ezen egyenlő szolgáltatás ismét a „domus“ kifejezéssel jelettetik.¹⁴⁴⁾

Bizonyára nagyon tévedne az, ki a *visitatio canonicák* efféle kitételeiben: „a *singulis domibus unum par pullurum*“, „*unus manipulus arundinum*“, „*unus caseus*“ „*unus, panis*“ stb. a ház nyugvó dologi terhet akarna látni. Nem a házra, hanem a háztartásra, illetve a háztartás fejére rótt terhek ezek, ott, hol nem füstöl a kémény, nem készítenek sajtot vagy kenyeret, onnan nem fizetnek párbért, bárki legyen is a ház tulajdonosa vagy birtokosa. Ez azonban csak ritka kivétel s azért helyesen mondja az *archidiacon* „*quaevis domus dat unum panem*“ etc.

A „domus“-nak, az önálló háztartás fogalmának kifejlődése és ennek kapcsán a „domus“-féle sablonok alkalmazása mégis nem csekély jelentőséggel bír a párbér történetében. Egyrészt természetszerű következménye volt ez a vagyonszerinti teher-felosztásnak, más-

¹⁴⁰⁾ Lásd erre nézve az *Arch. Mosoniensis* és *Jauriniensis* különböző évekről szóló *visitatioit*.

¹⁴¹⁾ *Arch. Barsiensis* 1647 Szt.-Benedek; *Arch. Jaurinensis* 1715 Szt.-András *Arch. Moson* 1659 Szt.-János, Kanok stb.

¹⁴²⁾ Lsd. *Arch. Jaurin.* 1698 Gyarmath, Gyömörő stb.

¹⁴³⁾ Lsd. *Arch. Jaurin.* Szemere, Gyarmat stb.; *Arch. Moson.* Csun, Parndorf, Oroszvár stb. (Fentebb mint példák idézve.)

¹⁴⁴⁾ Lsd. pl. *Arch. Moson* 1659 Horvát-Kémle, 1680 Illmicz stb.

részt ott, hol uralmát megtartja természetszerűleg a párbér dologi jellegűvé vállalására vezet.

A vagyoni szerinti teherelosztás mindinkább érvényre jutása meglazítja azon szoros kapcsolatot, mely a párbér és a házasság között fenforog. A telkes jobbágyoknál és házas zselléreknel a házasság már csak távolabbi alapja lesz a párbérfizetésnek, közvetlen alapul hovatovább az önálló háztartás, a családfőség vétetik. Ott, hol a vagyonszerinti teherelosztás szigoruan megtartatik, a megnősült jobbágyfiuk és a közös háztartásban élő testvérek¹⁴⁵⁾ külön külön nem fizetnek párbért, házasságuk nem képez önálló szolgáltatási alapot. Az ilyen plébániákban csak a házatlan zsellérek s más vagyontalan egyéneknel marad meg továbbra is a házasság, mint közvetlen szolgáltatási alap, illetőleg mint a szolgáltatás egyedüli feltétele.

A „domus“-féle sablonnak. realis értelmezése lassanként a házasságban élő és özvegy családfő szolgáltatása közti különbséget megszünteti s előidézi azt, hogy a jobbágytelek nőtlen birtokosai is szolgáltatásra és pedig hovatovább a nőekkel egyenlő szolgáltatásra szoríttassanak.¹⁴⁶⁾

E mozzanatok már a párbérnek a házasság fogalmátóli távolodását s a dologi jelleg felé közeledését jelzik. A végleges fejlemény azonban csak az 1802 generalis conscriptio után a jelen század folyamában következik be.

III.

A párbér fejlődése századunk folyamában.

Az 1802-iki generalis conscriptio nem jogi megállapítása és rendezése a párbérszolgáltatásoknak, hanem összeírása a lelkészi jövedelmeknek oly célból, hogy kitudható legyen, mely plébániákban s mily összeg erejéig szükséges a 300 pfrtban megállapított congruának kiegészítése.¹⁴⁷⁾ A conscriptiot csak annyiban érdekli a párbérügy, a mennyiben a párbér a lelkészi jövedelem egyik alkatrészét képezi. A jövedelem-összeiró küldöttség mig egyrészt nincs jogosítva a fennálló kötelezettségen, az élő jogszokáson bármit is változ-

¹⁴⁵⁾ Az osztály megtörténte után azonban, ha egy házban maradnak is, tartoznak fizetni. Lsd Arch. Barsiensis 1647: Vieska: Ubi vero in Vieska et Apáth fratres sint divisi in pane etiam si maneant in una domo, quivis illorum tenetur cub. 1 frum. consuetudo obtinuit ab antiquo.

¹⁴⁶⁾ A pécsi püspökmegye 1714-iki párbér szabályzata, mint láttuk, már fél párbérfizetés szorítja a hospes-ek nőtlen, illetve hajadon örököseit.

¹⁴⁷⁾ Az 1801. nov. 17-én 24,655 sz. a. kelt rendeletben a cél ekként jelezte: „ . . . ut ad congnoſcendam parochialium proventuum, nova horum conscriptio iſtituatur.“

tatni,¹⁴⁸) hanem azt csak constatálja; addig másrészt semmi súlyt nem helyez arra, hogy a párbér jogi természete a szolgáltatás alanya és mértéke mindenütt tüzetesen, minden kételyt kizáró módon megállapíttassék. A felületesség ez utóbbi tekintetben annyira megy, hogy több alkalommal a szolgáltatás nem is egyénesítettik, a szolgáltatás egyéni mértékéről említés sem tétetik, és a öbizottság csak azon jövedelmi összeget jegyzi fel, mely a párbérről szabályszerűen befolyik,¹⁴⁹) miután ennyi teljesen elegendő a jövedelmi becslés eszközölhetésére, teljesen elegendő annak megállapítására, vajjon a lelkészi jövedelem megüti-e a congruát vagy sem.

A generalis conscriptio a párbér tekintetében igen tökéletlen és felületes munkálat, sok helyen még hiányosabb, mint a visitatio canonicák, daczára annak, hogy egészen ez utóbbiak nyomán halad, s ott hol a párbér vagyon arányában fizettetik, egyszerűen átveszi a már ismertetett „sessionatus“ „sessio“ és „domus“-féle sablonokat, pedig ez utóbbi, t. i. a „domus“-féle sablon, a párbér feljegyzésére szánt rovat feliratában nem is érintetik.¹⁵⁰) Az egyedüli eltérés, mely a conscriptio s a visitatio canonicák közt mutatkozik, az, hogy a sablonok a jövedelmi becslés szempontjából mindenütt számszeres meghatározással használtak. Álljon itt mindenik sablonra egy-egy példa.

Horvát h-K é m l e (Arch. Moson.): Ex lecticalibus in aere parato a colonis Nr. 47 per 24 kr. — Item ab inquilinis Nr. 70 per 18 kr. — Detto in natura silig. metr. poson. 20. — Detto in natura hordei metr. poson. 20. — Pro pullis parium 47 per 9 kros assummendo . . . ect¹⁵¹)

G a t t a (Arch. Moson.): A 38 sessionibus colonial, integris a singulativa praestatur metr. siliginis 2¹/₂. A 23 inquilinis domiciliatis singulative 15 kr. Ab 18 subinquinis singulative 9 kr. — Horvát h-J a r n-

¹⁴⁸) A conscriptio számos tételéből kiviláglik ez. Lsd. pl. Gyömörö: (Arch. Jaurin): Ibidem reliquorum DD Terrestrium subditi obligantur adhuc ad praestandas lignorum orgias 6. quas semper quidem praestiterunt, est nunc prestare absolute detrectant. Ideo pretium harum exponi nequit. Még érdekesebb tétel fordul elő Oroszvár (Arch. Moson) lecticaléjában.

¹⁴⁹) Lsd. pl. Lébény (Arch. Moson.) In matre: titulo lecticalium in natura siliginis metr. poson. 70, singulam a fl. 1. summendo . . . 70 fl.

¹⁵⁰) E rovat czíme ez: „Ex lecticalibus in aere parato, naturalibus, materialibus et fixo labore, pro numero matrimoniorum seu sessionum seu colonorum seu per aversionem in fixo.“ A mint látjuk, a „domus“-féle sablonról nincs szó, csak sessio“ és „sessionatus“ (colonus) féléről. A „pro numero matrimoniorum“ kifejezés az egyenlő teherviselés sablonját jelzi.

¹⁵¹) Ezen feljegyzésből sem vagyunk képesek egész biztossággal meghatározni, vajjon csak a colonus-ok szolgáltattak-e gabonát, vagy az inquilinus-ok is. Az 1873-iki visitatióból azt látjuk, hogy csak a colonus-ok szolgáltattak.

dorf. (Arch. Moson.) A 37 domibus colonialibus¹⁵²⁾ in aere parato nihil. In siligine metr. poson. 55 $\frac{1}{2}$. In hordeo metr. poson 55 $\frac{1}{2}$ Ab inquilinis 38 per 21 kr.

Az összeíró küldöttség a tulajdonképeni czélt, t. i. a jövedelmi becslést, szemelött tartva, egészben véve helyesen járt el, midőn átvette a visitatio canonicák sablonjait és azok szerint a kath. kézen levő telkeket és házakat számszeresen felvette a jövedelmi becslés alapjául; mert 1802-ben még az a szabályszerű állapot, hogy minden egész, fél vagy negyed telek és minden zsellérház egy-egy házasságban élő családfőt képvisel. Az ezzel ellenkező állapot, mint kivétel, a küldöttség részéről rendszerint figyelmen kívül hagyatik; a küldöttség nem törődik azzal, hogy az özvegy és nőtlen birtokosok a rendes szolgáltatásnak felét avagy semmit sem fizetnek, mert neki csakis a szabályszerű állapotot kell figyelembe venni. A küldöttség nem bocsátkozik a részletekbe, mert csakis egy hozzávetőleg megállható számítást törekszik létrehozni; és midőn azt mondja: „a 38 sessionibus per 2 $\frac{1}{2}$ metr.“, bizonyára nem vét nagyobbat a valószínűség ellen, mint midőn azt mondja „Ab 18 subinquinilis singulative 9 kr.“, mert valamint in concreto mindig kérdéses lesz az, vajjon találtatik-e 18 házasságban élő a subinquinilus-ok között, épen úgy kérdéses lesz az is, hogy valamennyi jobbágyi háztartás feje házasságban él-e?

De hogy az összeíró küldöttség csakugyan azon szabályszerű állapotból kiindulva tette számítását, hogy minden jobbágyi háztartás élén egy egy nős férfi áll, s hogy ehez képest a jövedelmi becslés csak ezen szabályszerű állapotban felel meg a valóságnak, azt a már eddig felhozott példákön¹⁵³⁾ kívül még számos példával lehet igazolni. Lássunk csak egy érdekeset a sok közül:

Abda (Arch. Jaurin.) A 91 paribus matrimoniorum per 30 kr. A 29 hospitibus integrae sessionis 1 $\frac{1}{4}$ metr. trit. puri, non secus a 17 quadrantis metr. 1. trit. puri, nec non a 45 inquilinis, subinquinilis et famulis uxoris 5 $\frac{1}{8}$ metr. trit.

Ime egy nagyon szerinti párbér-összeírás, melyből látjuk, hogy az illető községben 29 egész telek és 17 negyed telek volt; de ha összeadjuk a számokat (29+17+45=91), azt is azonnal látjuk, hogy minden egész telek és negyed telek birtokosa házasságban élőként

¹⁵²⁾ A telkes jobbágyi háztartásnak egy másik megjelölése így hangzik (Német-Járndorf): A 12 mediae sessionis et $\frac{1}{4}$ domibus 3 $\frac{1}{8}$ metr. tritici. Lásd még: Köpcsény, Miklósfalva stb. — De használatik a „domus“ mint általánosabb jelentőségű sablon is a jobbágyi és zselléri háztartások együttes jelzésére. Arch. Jaurin. Rétalap: ab 11 domibus catholicis per 24 kr. Item in siligine per $\frac{3}{4}$ metr. poson. percipit 8 $\frac{1}{4}$ metr. — Lásd még: Árpás, Mőriczhida stb.

¹⁵³⁾ Lásd fentebb Téth, Gyarmat és Szemere 1802-iki lecticaleját.

van felvéve,¹⁵⁴⁾ hogy ehhez képest a rendes szolgáltatás egyik föltételét a nős állapot képezi.¹⁵⁵⁾

Ezen és az ehhez hasonló példák kétségtelenné teszik, hogy a *conscriptio* kifejezései épen úgy csak a nős férfiakra vonatkozó teher kivetési sablonok, mint a régibb *visitatio canonicákéi*; kétségtelenné teszik, hogy a párbér még a *conscriptio* idejében is mindenütt a személyi állapot szerint fizettetett: tehát személyes teher és nem dologi. Mindazáltal a *generalis conscriptio*, miután célja a lelkészi *congruának* kiegészítése volt, döntő hatásúvá lön a párbér fejlődési történetében, megindítja annak részben dologi természetű szolgáltatássá válását.

A párbér, mint láttuk, az előbbi századokban igen mozgékony, folyton fejlődő és változó jövedelmi forrást képezett. A szolgáltatás alapját nem annyira az időnként eszközölt *visitatio canonica*, mint inkább az élő jogszokás (*laudabilis consuetudo*) képezte. Innen azon nagy változás és átalakulás, mely az egyes plébániák különböző időbeli párbér-feljegyzéseiben mutatkozik. Az élő jogszokás ismét és ismét átalakítja a lelkészi szolgáltatások mennyiségét és minőségét a megváltozott viszonyokhoz képest. Bizonyos szolgáltatások a szokás alapján, megjegyezsednek, kötelezőkké válnak, mások ismét a *desuetudo* alapján elenyésznek vagy más alakot öltenek. Messze vezetne, ha e fejlődés minden egyes mozzanatát figyelembe venni és okmányok alapján igazolni akarnók; elég legyen tehát csak a főbb jelenségeket érintenünk. Már a 18-ik század folyamában a különleges jellegű, továbbá a kenyér, sajt, baromfi, méz, vaj s más efféle szolgáltatások, melyek a párbér oblatiós eredetét hirdetik, lassanként elenyésznek, a lelkészi szolgáltatások tárgyukra nézve egyenműbebbek lesznek, hovatovább minden plébániában csak háromféle szolgáltatásra találunk, u. m. gabona, munka és pénzbeli szolgáltatásra. Ezen fejlődéssel egyidejűleg a pénzbeli szolgáltatás mind általánosabb jelleget ölt és csak nem mindenütt helyt foglal a termény- és munkabeli szolgáltatások mellett. Továbbá az egyénenkénti szolgáltatás mellett mindinkább előtérbe nyomul az együttes, a községen-

¹⁵⁴⁾ Világosan mutatkozik ez Horváth-Kémlé fentidézett *lecticalejában* is. mert az 1873-iki *visitatióból* látjuk, hogy a krajczárokat csak a nős férfiak fizetik, tehát a 47 *colonus* ugyanannyi nős férfit képvisel. 1873: A *singulo pari colonorum* (kántor-pénz) 40 kr. A *singulo pari sub-colonorum, inquilinorum et subinquilinorum* 30 kr. *Vidui et viduae nihil praestant ect.*

¹⁵⁵⁾ Hogy a rágabb értelemben vett *domus* = házasságban élő családfő, Árpás (Arch. Jaurin) 1802-iki és 1831-iki *lecticaleja* kétségtelenné teszi. 1802: *In natura domatim a 64 domibus 15 a totidem domibus med. metr. frum.* 1831: *Titulo lecticalis a singulo pari coniugatorum in distincto pane existentium 1/2 metr. majorem pestien item 15 kros perinde a singulo pari.*

kénti szolgáltatás, és pedig vagy akként, hogy az összes párbér-jövedelem megváltatik a község részéről, vagy csak a párbér-jövedelem pótlására bizonyos fix fizetés állapittatik meg a lelkész részére,¹⁵⁶⁾ vagy végre csak bizonyos mellékes szolgáltatás, nevezetesen a tüzelő anyag szolgáltatása teljesítettik közösen a község részéről.¹⁵⁷⁾

Mindezen mozzanatok már a párbér-jövedelem állandóbbá, biztosabbá tételére irányulnak. Az 1802-iki *generalis conscriptio* hatalmas lökést adott ezen iránynak, mert ez juttatta általános uralomra a kath. egyház kebelében a párbér-jövedelem állandóságának eszméjét, a megelőzőleg divó mozgékonyasági elvvel szemben. És habár a *conscriptio* korántsem törte meg teljesen a laudabilis *consuetudo* erejét; habár a szokás módosító és átalakító hatását e századok folyamában is mindenütt észlelhetjük;¹⁵⁸⁾ habár a párbérré vonatkozó szabad egyezkedési elv egész a legújabb időkig fentartatott: mégis a *generalis conscriptio* nagyhorderejű ténykörülmeny a párbér-jövedelem állandósulása szempontjából. A *conscriptio* párbér-feljegyzései az érintett fogykozások daczára, hosszú időn át irányadókul tekintettek úgy az egyházi, mint a világi hatóságok részéről. A lelkészek az abban számítási alapul vett szabályszerű párbér-jövedelmet hovatovább úgy fogják fel, hogy az részükre megállapított biztos jövedelem, s iparkodnak azt, mint congruájuk kiegészítő részét, a mennyire módjukban áll csorbitatlanul fentartani. Először is a „*sessio*“ és „*domus*“-féle sablonok szó szerinti értelmezést nyernek s a *conscriptio*ban feljegyzett párbér a telek vagy ház minden birtokosától követeltetik, tekintet nélkül személyi állapotára. De hasonló törekvést látunk mindenütt, hol a teher a vagyon arányában van megosztva s hol ehhez képest a szolgáltatás súlya a telkes jobbágyokon nyugszik. Az ilyen plébániákban rendszerint csakis a telkes gazdák szolgáltatnak gabonát, ellenben a zsellérek csak némi csekély pénzüsszeget vagy munkát; miért is a telkes gazdák szolgáltatása kiváló jelentőséggel bír a congrua szempontjából.¹⁵⁹⁾ Igen gyakran, egy-egy telkes jobbágy szolgáltatása

¹⁵⁶⁾ Ezen szokás, úgy látszik, a reformáta egyháztól vétetett át a kath. egyházba. A reformátio terjedésével a reformátussá lett községekben találjuk leginkább az egyéni szolgáltatás mellett a község részéről szolgáltatást. Később azután a többszöri át- és visszatérések következtében a katolikusoknál is mindinkább meghonosodik az. Lásd Arch. Moson 1559.

¹⁵⁷⁾ A *generalis conscriptio* idejében már igen sok plébániában a község szolgáltatja a tüzelő anyagot. Lásd Arch. Moson; Jaurinensis stb.

¹⁵⁸⁾ Erről bárki azonnal meggyőződhetik, ha bármelyik *archidiaconatus* 1802-iki *conscriptio*ját valamely későbbi *visitatio canonicával* összehasonlítja

¹⁵⁹⁾ Lásd a fentebb idézett három példát: Gatta, Horváth-Kémle és Horvát-Járdorf.

8–10 zsellérével ér fel és így annak elmaradása már érezhető jövedelmi csorbulást idéz elő. Azt mondhatjuk, minél nagyobb a vagyonszerinti teher-megosztás esetén a szolgáltatások érték-külömbözete, annál erősebb a lelkészek részéről azon törekvés, hogy a birtokos egyének szolgáltatásánál a személyes állapot figyelembe ne vétessék, hogy a szolgáltatás mint a dologhoz kötött teljesítmények.

Ezen törekvés a conscriptióban felvett szabályszerű jövedelem fentartására oly erős, hogy a lelkészek, ha a földesur valamely jobbágyi birtokot magához von, majorságivá tesz, a földesur ellenében is érvényesíteni kívánják követelésüket. Erre nézve a győri püspök-megye 1831-ben megkezdett visitatioját megelőző plébániai fassiók egyikében¹⁶⁰⁾ (Arch. Jaurin. 1829. Sövényháza) ezt olvassuk:

Cum autem nonnulli colonorum, vulgo briefhäusler agros suos perdiderint, praestationem domalem parcho dare desierunt, quod 2-as metretas efficit unde loco 23 metr. solum 21 habet parochus, quaeritur nunc an parochus defectum hunc pati teneatur, aut num is a dominis, cui agri hi acceverunt parcho resarciendus sit?

Igaz ugyan, hogy a lelkészek efféle kívánsága a földesuri hatalom korában merő óhajlás maradt, mert az egyház még csak nem is gondolhatott arra, hogy azon nemességgel szemben, mely az „onus inhaeret fundo“ elvét még a hadi adó tekintetében is visszautasítá,¹⁶¹⁾ illetén követelést érvényre emeljen;¹⁶²⁾ de azért az idézett nyilatkozat mindenesetre jellemző és eléggé igazolja azon állításunkat, hogy a lelkészek a conscriptióban felvett szabályszerű jövedelmet minden áron biztosítani törekszenek.

A 19-dik század folyamában míg egyrészt a párbér-jövedelem stabillá lesz, addig másrészt a földbirtok, épen megfordítva, mindinkább mozgékonyvá válik; mi által azon szabályszerű viszonyok, melyekre támaszkodva lőn, egykoron a párbér-jövedelem megállapítva, megváltoznak, megszűnnek szabályszerű viszonyok lenni. A jobbágyi birtokok szabadon elidegeníthetők, egy kézbe csoportosít-

¹⁶⁰⁾ Ezen 1831-ben megkezdett, de be nem végzett visitatio a politikai hatóság részvétele mellett eszközöltetett, és megelőzőleg a lelkészekhez kérdőpontok intézettek a plébániai javadalom állapotá iránt. Az ezekre adott kimerítő responsumok nevezetnek fassióknak.

¹⁶¹⁾ 1741: 8. t.-cz. v. ö. Horváth Mihály: A honvédelem történeti vázlat. (Kisebb tört. munkái I. 228. l.)

¹⁶²⁾ A lelkész által támasztott igényről hallgat az 1831-iki visitatio, mely ekként hangzik: Titulo lecticalis praestat quilibet integrae sessionis colonus unam metr. poson. silig. med. sess. med. metr., quadrantis sessionis colonus et in quilibet fundis provisos unum quadrantem metr. poson. siliginis. Az in quilibet fundis provisos jelzi a fassióban említett „briefhäusler“ t. Lásd még az 1764-iki visitatio canonicat.

hatók avagy oszthatók lesznek, és így a *visitatio canonicák* egykori sablonjai nem felelnek meg többé a tényleges viszonyoknak. Nemcsak egész, fél és negyed telkes gazdák vannak most már, hanem két, három telkesek és így tovább. Minél inkább bomlásnak indulnak századunk folyamában a régi állapotok, annál inkább előtérbe lép a kath. egyház kebelében a párbér dologi jellege, annál inkább gyökeret ver azon felfogás, hogy a vagyon szerinti párbér-felosznál a birtokos osztály terhe az ingatlanon nyugszik, miért is azt minden birtokos, tekintet nélkül személyi állapotára és tekintet nélkül arra, vajjon az illető hitközségnek tagja-e vagy sem, viselni tartozik.¹⁶³⁾ Gyökeret vert pedig ezen felfogás azért, mert a jobbágyi birtokok szabaddá tételével csak így volt megmenthető a vagyon szerinti teherfelosztás esetén a *congrua*. A párbér dologi teherré válása összeesik a jobbágyi birtokok felszabadításával és az ezen iránybani fejlődés még jelenleg sem tekinthető befejezettnek, mert az egyház napjainkban még erősebben törekszik a párbér dologi teherré tételére, mint az előtt.

Ígaz ugyan, hogy ezen törekvés a párbérnek sem eredete, sem egyház-jogi természetével nem egyeztethető össze, mert a párbér eredetére nézve *oblatio* s mint ilyen személyes szolgáltatás; jogalapját tekintve pedig ellenszolgáltatás a plébániai hivatal részéről élvezett lelki javakért és csakis ezen javak élvezőitől, a plébánia kötelékébe tartozóktól, követelhető de nem a plébánia kerületében fekvő birtok bármely tulajdonosától. Mindazáltal mi e törekvést helyeseljük, és ott, hol a párbér a *particularis* jogszokás útján dologi jelleget öltött, azt a világi hatalom részéről is elismerendőnek tartjuk.

A *particularis* egyházjog sem nálunk, sem másutt¹⁶⁴⁾ nem

¹⁶³⁾ Erdekcs erre nézve *Abdának* (Arch. Jaurin.) 1831 iki *lecticaleja*; *Titulo lecticalis praestat singulus colonus integrae sessionis unam metr. majorem pestiensem tritici puri et quidem a tot sessionibus, quod tenet. Filii colonorum coniugati in domo paterna manentes praestant ect. ect. . . . Idem lecticale praestant etiam vidui et viduae sessionibus colonialibus et domui inquilinarii manentes. penduntque parochia eandem frumenti quantitatem quam integra paria suae conditionis. Kettős irányban jellemző e példa. Először, hogy már figyelembe veszi több sessionak egy kézbe való halmozódását; másodsor, hogy a birtokos özvegyek (férfiak és nők) a házasságban élőkkel egyenlően fizetnek. V. ö. Arch. Jaurin 1831. Gyarmat, Gyömörő, Téth stb.*

¹⁶⁴⁾ A német birodalomban a lelkészi szolgáltatás (Pfarrabgabe) részbeni dologi jellegére nézve lásd Archiv. f. kath. kirchenrecht XXVI. k. 79. l. k. v: Was gehört bezüglich der Ausschliessung d. Rechtsweges bei Kirchenabgaben zum Wesen einer von der Regierung angeordneten oder executorisch erklärten Umlage? . . . und hiernach sei berechnet, welche Leistungen jedem einzelnen der Neueingepfarrten nach Massgabe d. Grösse seines Grundbesitzen oblagen — Ausztriára nézve lásd Boncz Ferencz idézett emlékiratát. (Jogtud. közl. 1881. 46. sz.)

állapodhatott meg a modern társadalmi viszonyokkal szemben a közönséges egyházjog fejlődési stadiumán: nevezetesen hazánkban a lelkészi szolgáltatás egykori alapja, a házasság, fenn nem tartható többé, mert ez a megváltozott viszonyok között a lehető legigazságtalanabb adózási alap. Az igazság eszméje modern felfogásunkhoz képest okvetlenül megkívánja, hogy minden közteher, és így a lelkészi szolgáltatás is, a vagyon szerint irányuló, azaz legalább bizonyos mértékig dologi teher legyen. Mi csak helyeselni tudjuk azon felfogást, hogy a lelkészi ellátás alapjául, legalább részben, a plébánia kerületében fekvő ingatlanok tekintessenek és ehhez képest a vagyon arányában kirótt terhet minden kath tulajdonos, tekintet nélkül személyi állapotára, sőt tekintet nélkül arra, vajjon személyére nézve az illető hitközségnek tagja-e vagy sem, viselni tartozzék. Ezen jogállapot mindenesetre sokkal jobban megfelel modern felfogásunknak, sőt a kath. felfogásnak is, mint ama másik, mely a szolgáltatást a házasság tényéhez köti.

Nem akarunk ez alkalommal a párbér ügy reformjával behatóbban foglalkozni;¹⁶⁵⁾ de szükségesnek tartjuk jelezni, hogy a jelen állapot immár tarthatlan. Tarthatlan állapot az, hogy hazánk igen számos plébániájában, hol az egyenlő teherviselés elve fennmaradt, a házasságban élő napszámos vagy cseléd ember, ki egy forint állami adót fizet, 8–10 forintra menő egyházközségi adót¹⁶⁶⁾ legyen kénytelen viselni; és még tűrhetlenebb az, hogy az ecsetelt történelmi fejlődéshez képest, csaknem az egész uri osztály minden egyházközségi adótól fel van mentve. E mentességnek épen ugy, mint a nemesség régebbi adómentességének semmi alapja és értelme nincs többé. Rég elérkezett már az idő, hogy az intelligens osztályt illető ama gúnyos közmondás: „a katolika vallás olcsó vallás“, tárgyatalanná tétessék. A szegényebb néposztály elviselhetlen terhén csak úgy lehet könnyíteni, ha az uri osztály is bevonatik az adózók sorába, s ha az egyházközségi adó (párbér) kivetése mindenütt vagyon arányában történik.

Hogy ezen ügy eddigelé még oly kevéssé lőn a nyilvánosság előtt szellőztetve, annak oka nem a sérelem csekélységében rejlik, hanem abban, hogy egyrészt azon néposztály, mely igazság-

¹⁶⁵⁾ Lásd erre nézve a Németbirodalom egyes államaiban hozott újabb törvényeket: Archiv f. kath. Kirchenrecht XXVIII. k. 1671. Poroszország 1875. jun. 20-án: Gesetz über die Vermögens-Verwaltung, in den kath. Kirchengemeinden és 399. l. Hesseni nagyhercezség 1875. ápril 23-án Das Besteuerungsrecht der Kirchen und Religions-Gemeinschaften.

¹⁶⁶⁾ Ott, a hol az egyenlő teherviselés elve dívik, szabályszerint minden házaspár egy pozsonyi mérő tiszta búzát avagy rozst és azonkívül bizonyos pénzösszeget (20—50 kr.) fizet a lelkésznek, ennek felét a kántornak és a kántor illetőségének felét a harangozónak. E szolgáltatások a mai magas gabonaárak mellett 8—10 frt értéket képviselnek.

talánul sujtva van, nem tudja nyilvánosságra hozni panaszát, nem tudja kellő erélyvel védelmezni érdekeit; de másrészt abban is, hogy a kath. lelkészek nagyrésze a kiméletesség végső határáig elmegy párbér-követeléseinek érvényesítésénél. Mi azt hisszük, azon lelkészek közül, kiknek plébániájában az egyenlő teherviselés elve dívik, számosan közölhetnének érdekes kimutatásokat a hátralékban levő párbérekre nézve. Ámde ez nem jól van így. A kath. lelkészeknek nem szabad szükségét látniok, mert örökigazság az: *et dignus est laborarius mercede sua*.

Addig is azonban míg a létező sérelmek gyökeres orvoslást nyernek, míg a párbértügy a kor igényeinek megfelelőleg szabályoztatik, a párbér dologi természetü szolgáltatással tételére irányuló jogszokás mindenütt istápolandó, miután a későbbi helyes megoldás ugyis csak ezen irány általános érvényre emelése mellett történhetik.

Ezekben az általunk felvetett első kérdésre megfelleltünk. A párbér bizonyos esetekben a kath. egyház kebelén belül lehet dologi teher, de az egyes concret esetek elbírálása a lehető legnagyobb óvatosságot igényli. Miként tüzetesen kimutattuk, a párbér dologi jellege a *visitatio canonicák* sablon kifejezései alapján meg nem állapítható; a „*sessionatus*“, „*sessio*“, „*hospes*“ stb. kifejezések, mint teherfelosztási sablonok, önmagukban semmi biztos támpontot nem nyújtanak a párbér jogi természetére iránt. A párbér dologi jellegének meghatározása csak az élő jogszokásnak a *visitatio canonicával* együttes figyelembe vétele mellett történhetik, és csak azon plébániában lehet szó dologi természetü párbérről, melyben azon élő jogszokás constatálható, hogy a *visitatio canonicában* megállapított párbér azon része, mely a birtokos egyénekre (nemesek, telkes jobbágyok, házas zsellérek stb.) vonatkozik, a személyi állapotról való tekintet nélkül az ingatlan mindentulajdonosa által egyenlően fizettetik.¹⁶⁷⁾

Ez azonban csak ritka kivételként fog jelentkezni. A szabályszerű állapot az, hogy a párbér személyes teher és a *visitatio canonicákban* megállapított szolgáltatást csak a plébániának házasságban élő tagjai tartoznak viselni.¹⁶⁸⁾

¹⁶⁷⁾ Hogy ezen fejlődési stadiumban már a lelkészi szolgáltatás csak sajtáttanul neveztetik párbérek vagy ágybérnek, azt bővebben fejtegetnünk felesleges.

¹⁶⁸⁾ Így tanítják azt jelesebb canonistáink is. Porubszky *Jus eccl. catholicorum* etc. I. 582. l.: *Lectica h. e. certam quantitatem frumenti et pecuniae a quovis pari coniugum et viduis ac viduabus. Leticale illud plebanis in ea quantitate prout iure usu, contractu et visitatione canonica stabilitum est, in natura, vel si aliter consuetum est, in pecunia est praestandum.* — Ugyanigy Konek *Egyházi jog* 359 l.

